

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA POHANSKEJ V PLAVECKOM PODHRADÍ ROKU 1990 - 2. ČASŤ

KATARÍNA TOMČÍKOVÁ – JOZEF PAULÍK

Výsledky výskumu na Pohanskej (Plavecké Podhradie, okr. Senica), ktorý realizoval v roku 1990 zosnulý kolega Lev Zachar sa už čiastočne sprístupnili (Tomčíková – Paulík 2004). Išlo o osídlenie z doby laténskej, v rámci ktorého sa dalo poukázať jednak na nové okolnosti v súvisi so zánikom keltského oppida (súbor poškodených militárií – Tomčíková – Paulík 2004, 58) a jednak sa v materiáli objavili v úlomkovitom stave v slovenských nálezoch doteraz neznáme železné artefakty (fragment taniera z jednoramennej váhy – Tomčíková – Paulík 2004, s. 58, tab. II: 2, 2a; obr. 4). Ako druhé ťažisko osídlenia Pohanskej sa už pri dávnejšom celkovom spracovaní výskumu v rokoch 1968 – 1971 ukázalo osídlenie lokality ľuďmi velatickej kultúry v mladšej dobe bronzovej (Paulík 1976, 128 n). Výsledky výskumu z tohto časovo staršieho obdobia sme v spomenutom článku z objektívnych dôvodov nemohli sprístupniť, jednako sme už v ňom poukázali na niektoré významné, na Pohanskej svojho druhu prvé nálezové situácie, aj pokiaľ ide o velatické osídlenie lokality (Tomčíková – Paulík 2004, 49). Hoci išlo zrejme iba o značne neúplné zachytenie bronzárskej dielne, jej mimoriadny význam sa dá porovnať s nálezovým celkom iného charakteru a z inej doby – s hromadným nálezom železa, s depotom IV/89, ktorý autori už tiež publikovali (Paulík – Tomčíková 2005). Už v úvode treba spomenúť, že keramický a iný materiál z mladšej doby bronzovej, získaný počas výskumu v roku 1990 sme čiastočne doplnili nálezmi z predchádzajúcich výskumov (1968 – 1971), ktoré sa svojho času z technických príčin neuvěřnili. Touto skupinou keramiky spolu s novozískaným materiálom sa plnšie dá ilustrovať sídlisková situácia na opevnenom hradisku, ktoré predstavovalo jedno z hlavných malokarpatských centier velatického ľudu na rozhraní vnútro- a mimokarpatského sveta.

Vzhľadom na to, že údaje o rozmiestnení, rozmeroch a o bližšej charakteristike jednotlivých sond sme sa zmienili už v predchádzajúcom článku (Tomčíková – Paulík 2004), na tomto mieste opíšeme iba materiál z mladšej doby bronzovej staršieho rázu, ktorý sa v nich nachádzal (1a). Na základe L. Zacharom získaného keramického materiálu, vrátane niektorých starších, prvýkrát tu sprístupnených nálezov (1b) sa zreteľnejšie javí problematika tzv. predčakanského a čakanského horizontu v rámci stredodunajského a vnútrokarpatského kultúrneho kryštalizačného procesu. S cieľom získať plnší obraz o počiatkoch osídlenia Pohanskej v mladšej dobe bronzovej, keramickú náplň tohto vývojového úseku uvádzame ako druhý úsek tejto časti práce (2). Výnimku tvorí na lokalite ale tiež na juhozápadnom Slovensku unikátny velatický remeselní-výrobný bronzársky objekt (1/90), preto ho spracúvame samostatne (3). Pokiaľ ide o ďalší vývoj v rámci klasickej velatickej kultúry zhodnotíme po opise nálezov iba niektoré významnejšie nálezy (4). V závere práce sa stručne zhodnotia výsledky výskumu v roku 1990, bližšie osvetľujúce postavenie a význam velatického opevnenia na Pohanskej (5).

Už práce na prvom výskume ukázali, že druhé hlavné ťažisko osídlenia Pohanskej, osídlenie v dobe keltskej bolo krátkodobé, zato však do takej miery intenzívne, že znemožnilo zachytiť mladobronzovú stavebnú činnosť ani v jednej z odkrytých sond. Ani výskum v roku 1990 nepriniesol z tejto stránky nové poznatky: na existenciu sídliskových a hospodárskych objektov sa dalo usudzovať iba na základe koncentrácie nálezov. Tento stav súvisí pravdepodobne s iným typom stavieb na lokalite, než sa zistili na mladobronzových nížinných osadách na južnej Morave (Říhový 1982a, 5n), na juhozápadnom Slovensku (Paulík 1992, 45n, obr. 3) a najnovšie aj v slovenskej časti Zadunajska, kde sa doložil azda nepretržitý vývoj od strednej doby bronzovej cez predčakanské osídlenie až po velatickú kultúru (Bartík 2003, 5n, obr. 11, obr. 22: 1; 2004, 75n). Zatiaľ, čo na týchto náleziskách sa objavili objekty s kolovou konštrukciou, na Pohanskej boli zrejme zrubové chaty, postavené viac alebo menej na kamenných základoch a tento typ stavby sa po laténskom, čiastočne aj slovanskom a stredovekom „osídlení“ náleziska, ktoré je takmer všade pokryté s typickou antropogénnou vrstvou až po skalné podložie ani nemohol zachovať. Jednako odráža aj novozískaný materiál vývoj od počiatku mladšej doby bronzovej až po prechodný velaticko-podolský horizont, čím sa väčšinou potvrdzujú, ale v niečom i menia staršie názory na postavenie tohto opevneného velatického hradiska.

Pri rámcovom zachytávaní vzniku, trvania a zániku hradiska sa možno oprieť o niekoľko skutočností: z chronologickej stránky „prvými lastovičkami“ boli tu nositelia čakanskej kultúry, zrejme s cieľom vytvoriť aj na ňom jednu z tzv. kultovo-militantných staníc. Tento termín sa dal uviesť do literatúry na základe nálezových situácií na devínskom hradisku a príčinou vzniku analogických staníc (Plachá – Paulík 2004, 70) boli prípravné práce pre prvý odliv obyvateľstva, najmä (odchod čakanského etnika, v rámci tzv. veľkého sťahovania indoeurópskych národov). Protočakanské a čakanské etnikum sa miestami presadilo v starovelatickom prostredí, nachádzajúc sa v rovnakom kultúrno-kryštalizačnom procese, nadväzujúc na predchádzajúce stredodunajské, resp. západokarpatské mohylové tradície, pričom jeho orientáciu prezrádzal väčší príklon k juhu, prípadne východokarpatským kultúrnym jednotkám (keramika, kult, vojenstvo a iné). Vzhľadom na približne rovnaké vývojové podklady sa v keramike v predmetnom časovom úseku nedajú niektoré tvary jednoznačne označiť ako protočakanské alebo starovelatické, jednako možno – ako uvidíme – rámcovo vyčleniť na lokalite i nedomácu vývojovú zložku. Aj v prípade Pohanskej išlo o prechodné obsadenie menšieho okolitého regiónu s cieľom získať čo najväčšie množstvo bronzovej suroviny k výrobe militárií (staršia skupina tzv. zlomkových pokladov; prelom stupňov BD/HA1). Druhou predpokladanou vyhľadávanou surovinou bola pravdepodobne koža, nepostrádateľná pri výrobe organickej výstroje „radových“ bojovníkov (prilba, pancier, predkolenné chrániče nôh). Dobovým, i keď zdanlivým paradoxom sa zdá byť fakt, že súčasne s touto činnosťou sa šírila tiež nová obmena indoeurópskeho monoteizmu symbolizovaná hlavným súvekým sakrálnym motívom – slnečnou vtáčou bárkou. Protočakanský prechodný a čakanský horizont sa zachytili niekoľkými staršími, na tomto mieste dodatočne sprístupnenými nálezmi (tab. II), tak i novozískaným materiálom.

Prítomnosť cudzieho etnika na lokalite by ideálne ilustroval mierne opevnený kruhový priestor doložený priekopou na akropole (Paulík 1976, 136); nie je vylúčené, že neúplne preskúmaná priekopa na nej predstavovala opevnenie prechodného obranného útvaru – spomenutej bojovníckej, tzv. kultovo-militantnej stanice. Strategický význam polohy vo všeobecnosti dokladali až donedávna vojenské kasárne na úpätí Pohanskej. Z vyššie

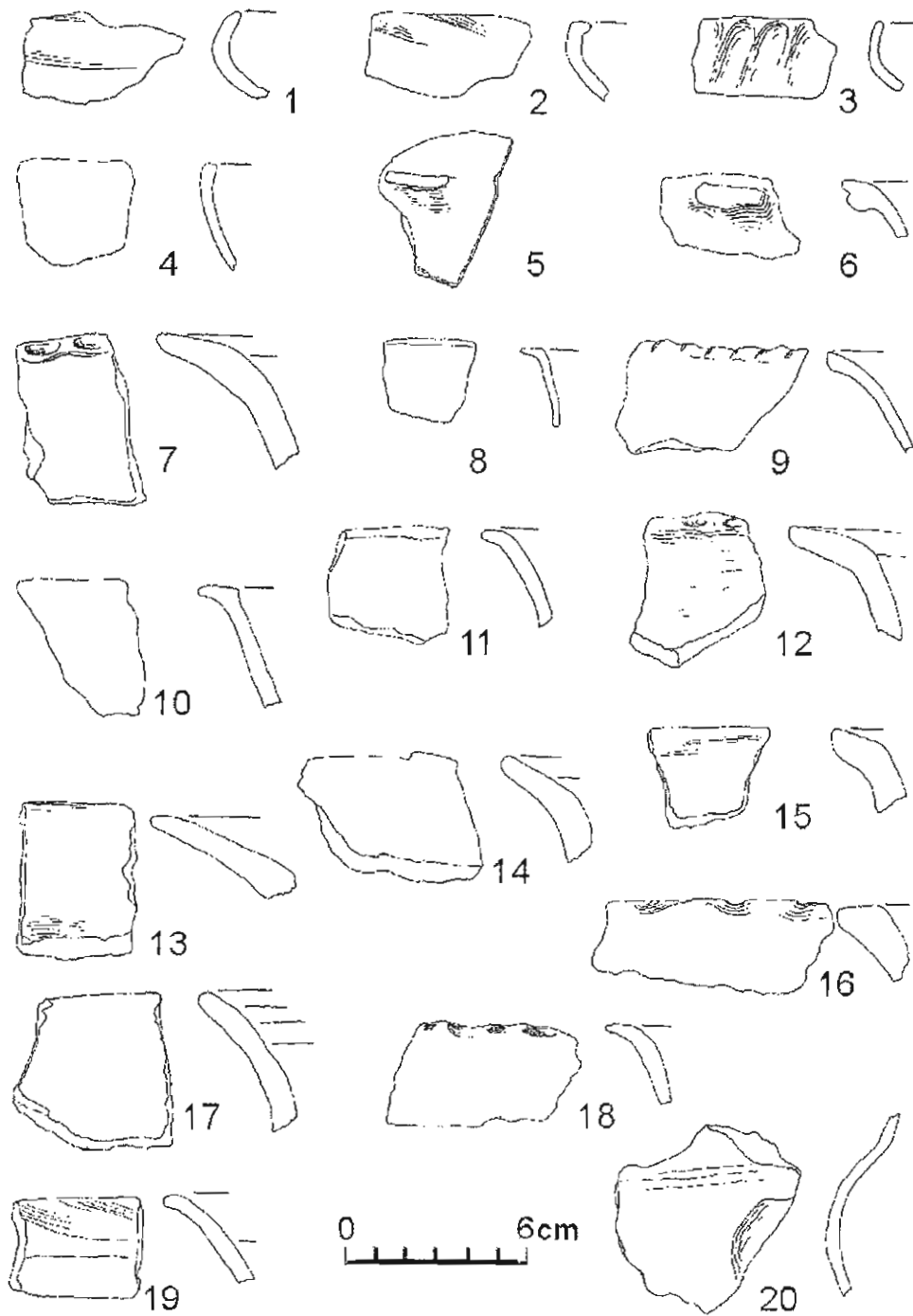
uvedených príčin sa dá aj čakanské krátkodobé osídlenie doložiť zväčša iba nálezmi fragmentárnej keramiky, pričom v súlade s dobovými pomermi treba rátať tiež pri staršom etnickom odlive s intencionálnym rozbíjaním hrnčiarskych výrobkov (pozri nižšie).

1a. Opis keramického materiálu čakanskej a starovelatickej kultúry – výskum 1990

- Črep okrajový z kónickej misky s dovnútra vťahnutým ústím so šikmým hnaním, sivohnedej farby. Rozmery: 5 x 2, 7 cm (evid. č. AP 62 090). Tab. I: 1.
- Črep okrajový z kónickej misy s dovnútra vťahnutým šikmo hnaným ústím, sivohnedej farby. Rozmery: 5, 2 x 2, 8 cm (evid. č. AP 62 073). Tab. I: 2.
- Črep okrajový z kónickej misy s dovnútra vťahnutým šikmo hnaným ústím, svetlosivej farby. Rozmery: 4, 6 x 2, 5 cm (evid. č. AP 62 441). Tab. I: 3.
- Črep okrajový z pologuľovitej šálky s vodorovne zrezaným ústím, sivej až tehlovo-hnedej farby. Rozmery: 3, 8 x 3, 4 cm (evid. č. AP 62 013). Tab. I: 4.
- Črep z tela tenkostennej šálky so zvyškom ucha, sivej až tehlovočervenej farby. Rozmery: 3, 8 x 5 cm (evid. č. AP 62 052). Tab. I: 5.
- Črep okrajový z menšej hrncovitej nádoby so zvyškom ucha preklenujúcim hrdlo, tehlovo-hnedej farby. Rozmery: 4, 3 x 2, 8 cm (evid. č. AP 62014). Tab. I: 6.
- Črep okrajový z nádoby (amfora) s lievikovitým hrdlom a pretláčaným ústím, žltohnedej farby. Rozmery: 3, 3 x 5, 7 cm (evid. č. AP 62 154). Tab. I: 7.
- Črep okrajový s von vyhnutým šikmo presekávaným ústím, sivohnedej farby. Rozmery: 5, 6 x 3, 9 cm (evid. č. AP 62332). Tab. I: 8.
- Črep okrajový z nádoby s lievikovitým hrdlom, svetlohnedej farby. Rozmery: 3 x 2, 5 cm (evid. č. AP 62 062). Tab. I: 9.
- Črep okrajový z vázovitej nádoby s lievikovitým hrdlom a vodorovne zrezaným ústím, tehlovo-žltej farby. Rozmery: 3, 9 x 4, 3 cm (evid. č. AP 62 020). Tab. I: 10.
- Črep okrajový z nádoby (džbán) svetlohnedej farby. Rozmery: 4 x 4 cm (evid. č. AP 62 191). Tab. I: 11.
- Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým, z vnútra hnaným a pretláčaným ústím, tehlovočervená farba. Rozmery: 4, 3 x 4, 8 cm (evid. č. AP 62 379). Tab. I: 12.
- Črep okrajový z nádoby s lievikovitým hrdlom, s hladným povrchom, sivočiernej farby. Rozmery: 4 x 5, 2 cm (evid. č. AP 62 289). Tab. I: 13.
- Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým hrdlom, sivohnedej farby. Rozmery: 6, 4 x 4, 3 cm (evid. č. AP 62307). Tab. I: 14.
- Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým hnaným hrdlom, sivohnedej farby. Rozmery: 4 x 3, 2 cm (evid. č. AP 62 067). Tab. I: 15.
- Črep okrajový z miskovitej nádoby s nepravidelne pretláčaným vo vnútri hnaným ústím, hnedo-sivej farby. Rozmery: 7, 4 x 5, 3 cm (evid. č. AP 62 019). Tab. I: 16.
- Črep okrajový z nádoby s lievikovito von vyhnutým hnaným hrdlom, hnedosivej farby. Rozmery: 4, 8 x 5 cm (evid. č. AP 62 291). Tab. I: 17.
- Črep okrajový z menšej hrncovitej nádoby s von vyhnutým nepravidelne pretláčaným ústím, sivohnedej farby. Rozmery: 5, 8 x 4, 2 cm (evid. č. AP 62 017). Tab. I: 18.
- Črep okrajový z misky, na vnútornej strane so šikmým hnaním. Povrch a vnútorná strana striebisto tuhovaná. Rozmery: 4, 2 x 3, 3 cm (evid. č. AP 62 146). Tab. I: 19.
- Črep z rozhrania tela a hrdla nádoby (džbán), žltej farby. Rozmery: 6, 4 x 5, 5 cm (evid. č. AP 62 162). Tab. I: 20.

1b. Opis keramického materiálu čakanskej a starovelatickej kultúry z výskumu v rokoch 1968 – 1971

- Črep okrajový z džbánovitej nádoby s von zalomeným ústím, žlto-sivej farby. Rozmery: 4, 9 x 5, 6 cm (evid. č. AP 58365). Tab. II: 1.
- Črep okrajový zo džbánu, s výčnelkom na ústí, hnedosivej farby. Rozmery: 3, 7 x 4, 9 cm (evid. č. AP 58363). Tab. II: 2.
- Črep okrajový zo šálky s vodorovným žliabkovaním tela, hnedej farby. Rozmery: 4 x 4, 2 cm (evid. č. AP 58364). Tab. II: 3.

Tab. I Plavecké Podhradie, Pohanská. Čakanská keramika z výskumu v roku 1990

- Črep okrajový z miskovitej nádoby so šikným hnaním tela, hnedej farby. Rozmery: 4 x 3, 7 cm (evid. č. AP 58393). Tab. II: 4.
- Črep z hornej časti misky s dovnútra vťahnutým okrajom (odlomený) a s hnaným dvakrát zvisle prevŕtaným výčnelkom – uškom, sivo-žltej farby. Rozmery: 5, 2 x 5, 7 cm (evid. č. AP 58396). Tab. II: 5.
- Črep okrajový z ostro profilovanej šálky, tmavosivej, vo vnútri žltej farby. Rozmery: 2, 8 x 3, 8 cm (evid. č. AP 58388). Tab. II: 6..
- Črep z rozhrania hrdla a tela menšej nádoby s vodorovne a trojuholníkovite rytou výzdobou, hnedej farby. Rozmery: 4 x 5 cm (evid. č. AP 58389). Tab. II: 7.
- Črep okrajový z amforovitej vázy s von prehnutým ústím, hnedej farby. Rozmery: 5, 4 x 7, 2 cm (evid. č. AP 58369). Tab. II: 8.
- Črep okrajový z nádoby s vodorovne hnaným ústím, popoľavo-sivej farby. Rozmery: 5 x 7, 2 cm (evid. č. AP 58375). Tab. II: 9.
- Črep okrajový z väčšej amforovitej nádoby, výrazne druhotne prepálený, tmavosivej farby. Rozmery: 7, 5 x 7, 4 cm (evid. č. AP 58398). Tab. II: 10.
- Črep okrajový z kónickej misky, s dovnútra zahnutým torcovaným ústím. čiernej farby. Rozmery: 3, 7 x 5, 4 cm (evid. č. AP 58383). Tab. II: 11.
- Črep okrajový z pologuľovitej misky s vodorovne hnaným ústím. Povrch striebristo tuhovaný. Rozmery: 3 x 4, 3 cm (evid. č. AP 58366). Tab. II: 12.
- Črep okrajový z misky, na golierovitom okraji s rytou kľukatkovitou výzdobou, tmavosivej farby. Rozmery: 4, 7 x 6, 8 cm (evid. č. AP 58361). Tab. VII: 4.
- Črep okrajový z misky s profilovaným (vodorovne hnaným) ústím, hnedej až sivej farby. Rozmery: 5, 1 x 6, 3 cm (evid. č. AP 58362). Tab. II: 13.

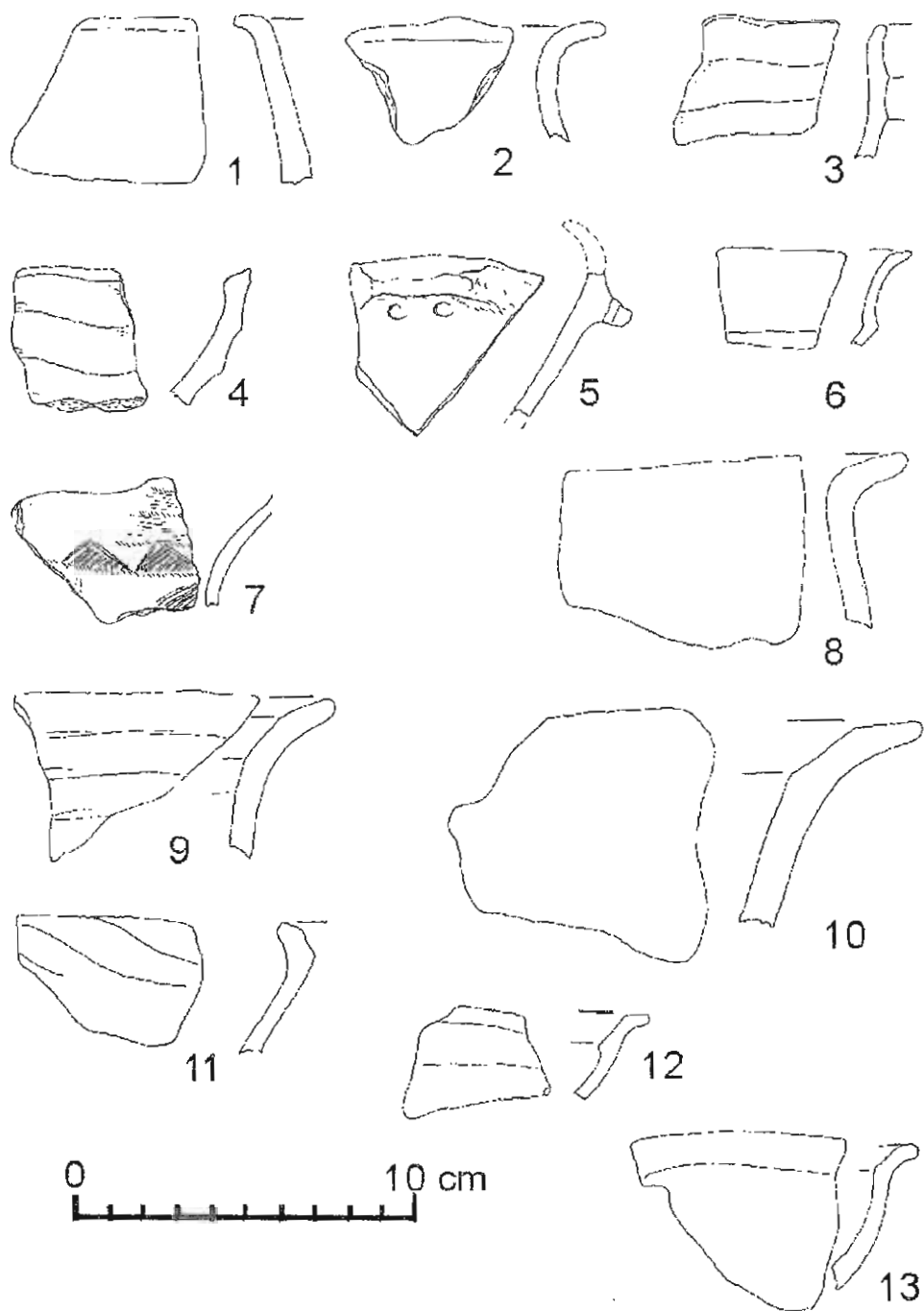
2. Počiatky osídlenia Pohanskej v mladšej dobe bronzovej

Mohutný masív Pohanskej, na vrchole s plochou vhodnou k osídleniu vzbudil pozornosť už v paleolite a od neolitu bol s rôznymi cieľmi a rôznymi etnikami pravdepodobne neraz vyhľadávaný. Pokiaľ ide o strednú bronzovú dobu prítomnosť mohylového ľudu na lokalite dokladajú ojedinelé nálezy bronzových predmetov z nejednotného časového úseku (Paulík 1976, tab. LXX; Bartík 2000, 20, obr. 7: 3). Nálezy tohto charakteru poukazujú na občasný pobyt menších mohylových skupín azda v súvisi so striedaním letných a zimných pastierskych stanovišok (Paulík 1993, 85n.).

Celkom iný sídliskový a spoločensko-hospodársky obraz nastáva na lokalite v ďalšom vývojovom úseku – na začiatku mladšej doby bronzovej, čo dokladá najmä súveká hrnčiar-ska tvorba.

Aj napriek spomenutým rovnakým predpokladom k príbuznému vývoju v hrnčiar-skej tvorbe dvoch susedných kultúr, konkrétne k vzniku spočiatku niektorých takmer rovnakých keramických výrobkov, možno na základe materiálu, povrchovej úpravy, výzdoby a niektorých ďalších typických znakov vyčleniť v keramickom súbore staršieho rázu na Pohanskej nálezy, ktoré vo svojom celku predstavujú zastúpenie etnicky cudzieho, avšak vzhľadom na predchádzajúce mohylové kultúrne prevrstvenie z mnohých stránok príbuzného elementu.

V rámci najstaršieho osídlenia Pohanskej možno vymedziť niekoľko keramických výrobkov, ktoré sa dajú bezprostredne spojiť s čakanským etnikom. Patria sem o. i. menšie amforovité nádoby s lievikovitým hrdlom (tab. I: 8, 10; II: 1, 8), džbánovitá nádoba s lalokovite modelovaným ústím (tab. II: 2) s paralelou na devínskom hradisku (Plachá – Paulík 2000, tab. II: 1) a dve šálky s mierne šikmo hnaným telom (tab. II: 3, 4). V ostatnom prípade ide o čakanský z kultúrnej stránky nezameniteľný výrobok objavený na niektorých súvekých lokalitách, ktorého tvarová genéza sa osvetlila už pri vypracovaní náplne čakanskej kultúry. Sem patrí ešte kónická miska s hnaným dvakrát zvisle prevŕtaným výčnelkom (tab. II: 5)

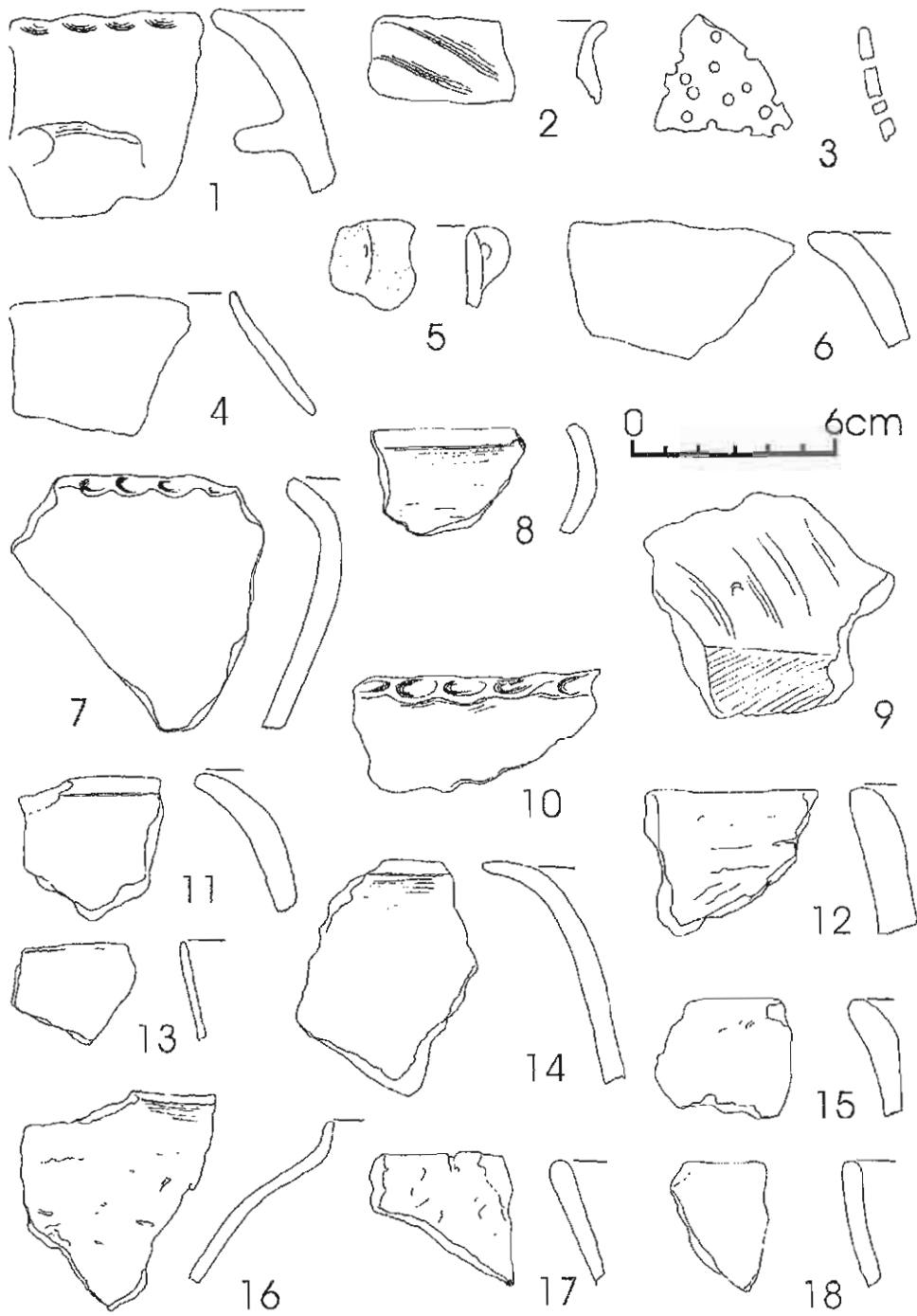
Tab. II Plavecké Podhradie, Pohanská. Protočakanská a čakanská keramika z výskumu v rokoch 1968 - 1971

a okrajový črep z ostro profilovanej šálky (tab. II: 6). Je to výrobok, ktorý v pomerne nezmenenej forme pretrváva aj v ďalšom vývoji nielen na juhozápadnom Slovensku a južnej Morave, ale i v Dolnom Rakúsku (Benkovský-Pivovarová 1980, obr. 4: 4). Medzi zdobený tovar archaického charakteru priradujeme črep z rozhrania hrdla a tela jemne esovito modelovanej tenkostennej nádoby s dvoma radmi rytých trojuholníkov (tab. II: 7).

Samostatnú skupinu predstavujú okraje dvoch väčších amforovitých nádob (tab. II: 9, 10), z ktorých niektoré pochádzajú zo zásobníc. Niektoré tvary s lievikovitým hrdlom a prstami pretlačovaným ústím boli pravdepodobne menšími zásobnicami (tab. I: 7, 12, 16). Starší inventár dopĺňujú kónické misky s pretiahnutým šikmým hnaním ústia (tab. I: 1; tab. II: 11) a tri šálkovité nádoby s plytkou kotlíkovitou modeláciou (tab. I: 4; tab. II: 12, 13), medzi ktorými je pozoruhodná najmä nádoba s vodorovne von prehnutým ústím, na ktorom sa nachádza rytá cikcakovitá výzdoba (tab. VII: 4). Na Pohanskej má tento výrobok, podobne ako aj niektoré iné keramické tvary staršieho rázu pomerne priliehavú, avšak ojedinelú analógiu (Paulík 1976, tab. LXII: 2).

Protočakanské a čakanské osídlenie sa naposledy spracovalo na militantno-kultovej stanici v Bratislave-Devíne (Plachá – Paulík 2000, 37n) a aj napriek výnimočnému postaveniu lokality na devínskom hradisku v sútoku Dunaja a Moravy zisťujeme v čakanskom keramickom materiáli oboch lokalít ako tvarové zhody, tak i niektoré výzdobné postupy. Pokiaľ ide o uplatnenie sa vnútorného šikmého hnanie okrajov tanierovitých misiek, resp. amfor, tento spôsob kultovej ornamentiky sa na Pohanskej objavil iba ojedinele (tab. I: 19) a podobný nálezový stav sa zachytil aj na velatickom hradisku v Marianke (Paulík 1996, obr. 4: 4, 5), čím pripomína situáciu aj v mimokarpatskom starovelatickom prostredí (Říhový 1963, obr. 7: 7; ten istý 1982, tab. 34: 9), zato na Devíne sa zdá byť v súlade s postavením lokality v súvekom kulte pomerne častým kultovo-výzdobným postupom (Plachá – Paulík 2000, tab. I: 1, 10; tab. III: 12). V očkovej mohyle bola miska s vnútorným tordovaním obojstranne pozlátená (Paulík 1993, obr. 1: 2; obr. 2), čím sa tento výrobok približuje k zlatým nádobám, typickým pre obrady v najvyššej kultovej úrovni (K1). Problematika misiek s roztvoreným, na vnútornej strane s tordovaným ústím predstavuje svojrázny úsek pri riešení súvekeho kultu, pričom sa čo do zastúpenia sakrálneho riadu vytvárali po ovplyvnení z východokarpatských centier postupne tri samostatné oblasti. Popri velatickej a horno-, resp. dolnosliezskej treba rátať aj so stredočeskou oblasťou, do ktorej sa predmetný tvar mohol dostať práve intenzívnymi stykmi s velatickou kultúrou (Novotná 1991).

Spomenuté šálkovité nádoby bez vyznačenia okraja (odsadením, prípadne zosilnením) s celým, od ústia nadol vodorovne alebo mierne šikmo hnaným telom, majú vo východnejšej vnútrokarpatskej velatickej kultúre v pomere k západnejším krajom širšie zastúpenie. Na devínskom hradisku ich zatiaľ postrádame, zato na Pohanskej sa ukázali v dvoch tvarovo odlišných podobách. Nádoba s vyššou, vajcovitou stavbou tela (tab. II: 3) sa dá porovnať so šálkou z Ľpeľského Sokolca, Ludanic, Marcelovej a Dolného Petra (Paulík 1963, obr. 22: 62; obr. 23: 2; obr. 25: 1; obr. 29: 1). Ako menej časté sa ukazuje odlišné vyhotovenie v podobe nižšej, do šírky stavanej šálky (tab. II: 4), ktorá má však tak isto svoju paralelu v súvekom predčakanskom horizonte (Horné Lefantovce; Paulík 1963, obr. 20: 3). Ako tento, tak i predchádzajúci keramický výrobok vajcovitého tvaru vychádzal z predčakanského severokarpatského prostredia. Časovo a kultúrne paralelný výskyt s našimi nálezmi ilustruje vajcovitá nádoba so šikmým hnaním celého povrchu v Branči (Paulík 1963, obr. 14: 17).

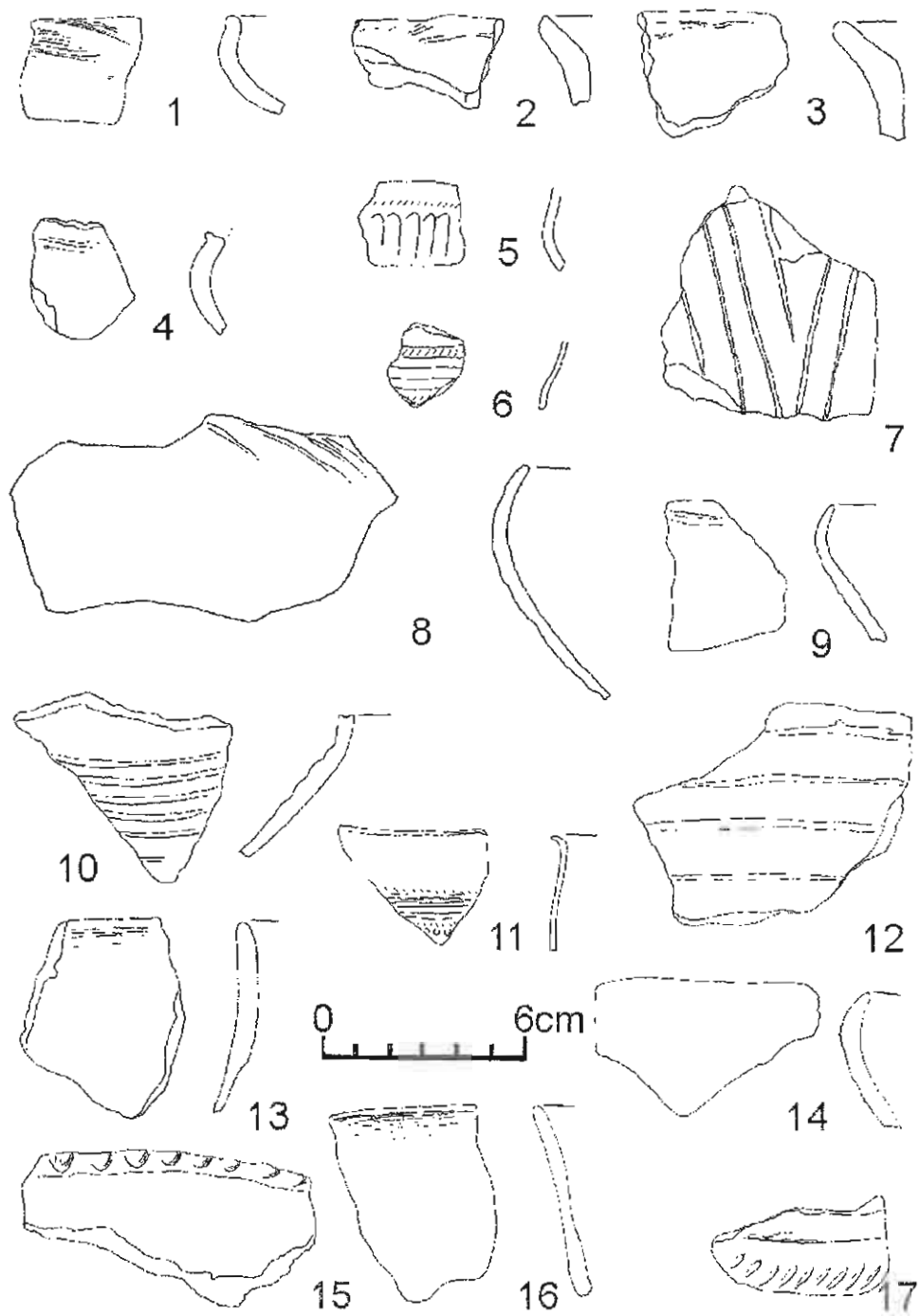
Tab. III Plavecké Podhradie, Pohanská. Velatická keramika z výskumu v roku 1990 – sonda I

Genéza tvaru sa podala – ako sa už spomenulo – pri uvedení čakanskej kultúry do literatúry. Pokiaľ ide o hranenie čakanských nádob vôbec, možno tomuto tvaru, spolu s vodorovne hranenými džbánmi pripísať primárnu funkciu. Samotné hranenie na nádobách nastalo vo východokarpatskom prostredí i rozpadom samotnej špirálovej výzdoby (Paulík 1993, obr. 20; B). Zjednocovacie tendencie v kulte pred prvou vlnou posledného veľkého sťahovania Indoeurópanov a tým i zmeny v sakrálnej keramike na úrovni oficiálneho kultu (K2) ovplyvnili v „kniežacom“ prostredí veľmi skoro celú hrnčiarsku tvorbu (zovšeobecnenie šikmého a vodorovného hranenia rôznych nádob). Azda vzdialené paralely možno hľadať v mykénskej zlatej a striebornej toreutike, kde sa nachádzajú okrem všeobecnejších tvarových analógií (Karo 1930, tab. CIV: 392, 393) priam prekvapujúce zhody s niektorými výrobkami v keramickej tvorbe karpatsko-stredodunajského mladobronzového prostredia. Na vzdialené mykénske „predlohy“ priamo v zlatej industrii sa v minulosti už poukázalo.

Tanierovito modelované misky (tab. I: 6, 7, 9, 13, 17) rôznej veľkosti nemajú v našom materiáli na okrajoch štyri protiľahlé lalokovité výčnelky, čím sa v negatívnom zmysle dokladá skutočnosť, že vznik typických štvorcípich čakanských misiek dvojakeho druhu (s ostrou profiláciou tela, resp. so zaoblenou vydutinou) sa neodohral na Pohanskej. V oboch prípadoch išlo o presadenie sa štvoruholného mohylového princípu (Bartík 1996, tab. 4: 8; tab. 12: 1; tab. 15: 6; tab. 20: 7), na domácom, miestami vlastne ešte neskoromaďarovskom základe. Na niektorých nekropolách sa zachytil počiatočný výrobný proces. Patrí sem o. i. R. Kustárovou pekne spracovaný mohylník v Isztméri-Csőszpuszte, kde sa na miskách so široko roztvoreným ústím (s ostrejšou i plynulejšou profiláciou) už náznakovo uplatnili štyri „mohylové“ protiľahlé výčnelky (Kustár 2000, tab. 6: 5, 7, 9). Významná pre problematiku je štúdia T. Kovácsa o presadzovaní sa mohylového elementu v Karpatskej kotline vôbec (1981, 87n). Výsledkom ďalšieho vývoja sa stali azda i geograficky oddelené dva typy „barokových“ nepochybne kultových misiek (Bartík 2004, obr. 4: 3; Studeníková 1994, obr. na s. 38-hore; Paulík 1963, obr. 6: 11; obr. 22: 7, 10; obr. 30: 1).

Popri dvoch variantoch takýchto veľkých misiek, zjednocujúcim a významným tvarom zostávali veľké dvojuché teriny, označené za typické výrobky čakanskej kultúry už pri jej uvedení do literatúry (Točík – Paulík 1960, 87, obr. 24: 6). Potvrdzujú to okrem slovenských nálezov rakúske, tak i niektoré moravské, kultúrne typické, zrejme v bežnom živote používané miskovité nádoby (Kazdová 1982, obr. 4: 6; obr. 5: 8). V materiáli z Pohanskej sa zistili v značne úlomkovitom stave, ale na Devíne sa vyskytli aj typickejšie okrajové črepy (Plachá – Paulík 2000, tab. IV: 1). Analogické ovplyvnenie výčnelkovitej modelácie okrajov neobišlo ani pilinskú kultúru a predlohy misiek nachádzame v niektorých vnútrokarpatských skupinách, ktoré vznikli pod viac alebo menej silnými náporami mohylového ľudu. V slovenskom materiáli možno ako predlohy hodnotiť niektoré tvary v mohylovej kultúre (Bartík 2004, 30, obr. 5: 1, obr. 14: 2, 3). V stredoslovenskom prostredí sa však vývoj kultúrne do takej miery priklonil k východnému gávskemu prostrediu, že sa dala vymedziť nová kyjatická kultúra (Paulík 1962, 114n).

Pokiaľ ide o reminiscencie mohylových predlôh, v podobe okrajových výčnelkov sa vyskytli na džbánkoch iba ojedinele (tab. II: 2) a podobná situácia sa zachytáva aj v devínskom mladobronzovom materiáli (Plachá – Paulík 2000, tab. II: 1). Rovnako sa dajú čo do pôvodu hodnotiť na Pohanskej aj niektoré tenkostenné, radmi rytých šrafovaných trojuholníkov zdobené črepy (tab. II: 7). Analogicky zdobené fragmenty z tvarovo bližšie neurčiteľných nádob nechýbajú ani na devínskom hradisku, kde však môžu predstavovať vzhľadom na stredo-

Tab. IV Plavecké Podhradie, Pohanská. Velatická keramika z výskumu v roku 1990 – sonda 1

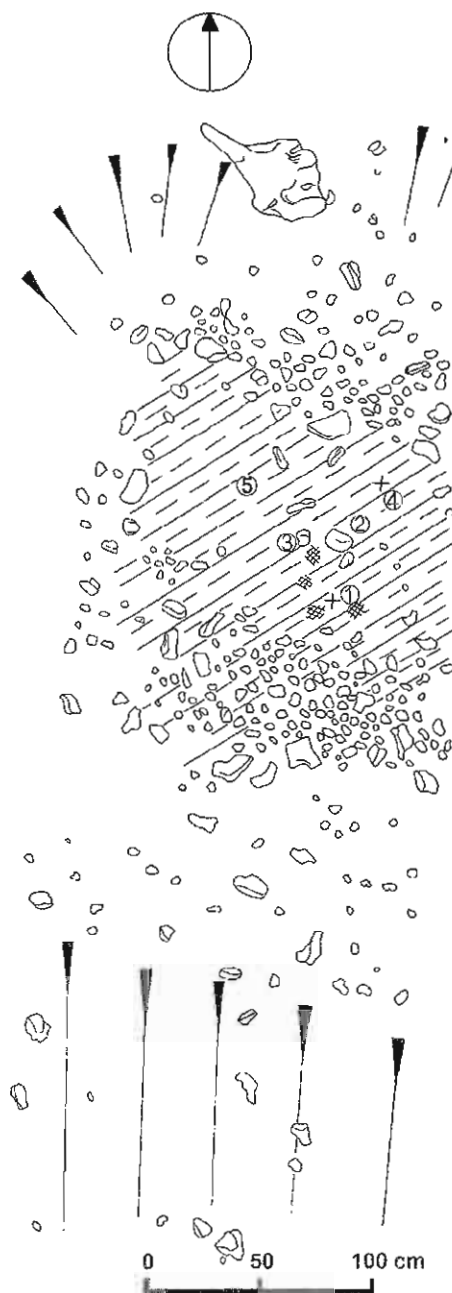
dunajský mohylník na lokalite keramikú tvorbu samotného mohylového ľudu (Plachá – Furmánek 1976, 55n).

3. Objekt 1/90 – časť bronziarскеj dielne

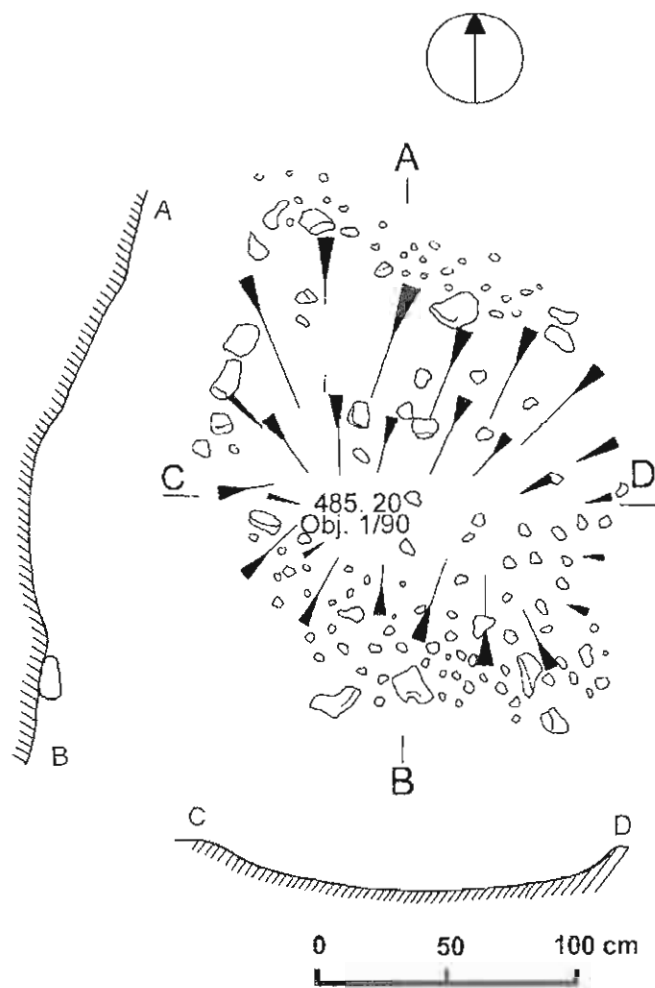
Počas výskumu v roku 1990 sa odkryl iba jediný, avšak tým významnejší uzavretý náleзовý celok: do zeme zapustená, pravdepodobne pracovná jama so zvyškami bronziarскеj dielne, čo je u nás vo veľaúskom prostredí zatiaľ ojedinelým objavom svojho druhu. O objekte sme už písali na stránkach nášho zborníka (Tomčíková – Paulík 2004); tu však treba – vzhľadom na spomenutú výnimočnosť predmetného celku – stručne zopakovať a doplniť základné údaje o ňom.

Opis objektu

Jama nepravidelného oválneho pôdorysu sa zistila v sonde 4/90 na mierne klesajúcom južnom svahu najvyššej, pretiahnutej polohy v západnej časti akropole. Pôdorysne sa zachytila už v hĺbke 10–15 cm pod povrchom dnešného terénu (obr. 1) a jej dno sa nachádzalo v hĺbkach 20–30 cm (obr. 2). Detailným zachytením náleзовej situácie (konkrétne i nakreslením kamenistej výplne bezprostredne pod úrovňou dnešného terénu) sa dalo zistiť, že išlo o spodnú časť väčšej jamy smerom nahor nadobúdajúcej zhruba štvoruholníkovú pôdorys s rozmermi asi 1,9 x 1,8 m. Výplň objektu sa na rozdiel od okolitej pôdy vyznačovala piesčito-ľvovitou zeminou s prímiesou prepálenej drobnej mazanice, fragmentmi keramiky a drobnými kameňmi, ktorých rozloženie vo vyššej polohe dovolilo usudzovať na jeho spomenutý pôvodný tvar. Približne v strede jamy, na jej dne a v blízkosti dna, bola odkrytá zvláštna skupina náleзов, pozostávajúca z kamennej kovolejárскеj formy (obr. 4), z ďalšieho neúplného kadľuhu (obr. 5: 2), z roztavenej škvárovitej bronzoviny (obr. 5: 3) a z dvoch bronzových ihiel (obr. 5: 1, 4). Nálezy sa nachádzali medzi množstvom úlomkov prepálenej mazanice, na jednej strane s ľícovaním a s tenkou prítavenou vrstvou kovu. Na opačnej strane sa čoraz menej prepálená mazanica voľne odlupovala. Táto zložka „inventáru“ jamy sa dala zrekonštruovať ako zvyšky tanierovitého mazanicového podkladu na odliatie kovovej (bronzovej, či medenej suroviny – obr. 3). Z blízkosti dna pochádza aj niekoľko črepov z nádoby s nezvyčajnou barbotínovou výzdobou (obr. 6, tab. VIII: 1, 1a-c).

Obr. 1 Plavecké Podhradie, Pohanská. Nálezová situácia v objekte 1/90: 1 – fragmenty mazanicovej misky k odlietaniu bronzoviny; 2 – dvojstranný kadľuh; 3 – fragment kadľuhu; 4, 5 – dve bronzové ihly. Kresba L. Zachar

Obr. 2. Plavecké Podhradie, Pohanská. Pôdorys a rezy objektu 1/90. Kresba L. Zachar

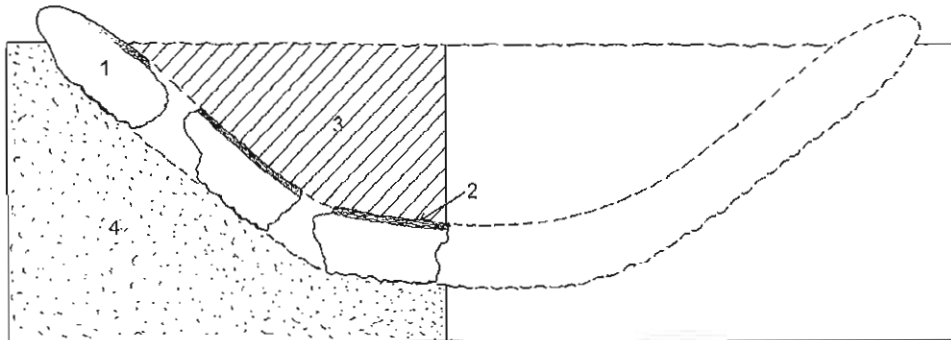
Opis nálezov z objektu 1/90

Okrajový črep z hrncovitej nádoby s vodorovne von zalomeným, na vnútornej strane s dvakrát hraneným ústím. Nižšie lievikovitého hrdla sa nachádza zvyšok oblúkovitej výzdoby pozostávajúcej z troch výčnelkovite pretlačovaných pásov okolo pásikového uška. Uško spájalo ústie nádoby s podhrdlím, svetlejšie tehlovo-hnedej farby; na celom povrchu a vo vnútri stopy po druhotnom prepálení. Rozmery: 7,4 x 6 cm (evid. č. AP 62 702). Tab. VIII: 1, obr. 6.

Fragmenty z tela z tej istej nádoby s podobnou barbotínovou výzdobou (evid. č. AP 62 702). Tab. VIII: 1a- c.

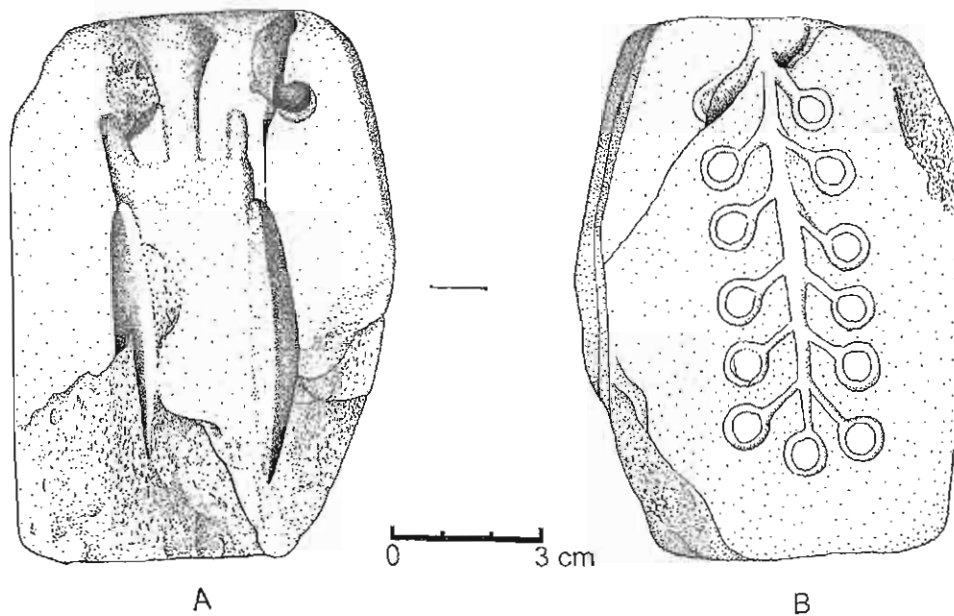
Okrajový črep zo šálky s esovitou profiláciou, na vnútornej strane náznakovo hranený, tmavosivej farby. Rozmery: 3,4 x 3,3 cm (evid. č. AP 62 703). Tab. VIII: 11.

Okrajový črep z menšej amfory s lievikovitým hrdlom a vodorovne von pretiahnutým ústím, na vonkajšej strane hnedej, vo vnútri tmavosivej farby. Rozmery: 3,2 x 4,8 cm (evid. č. AP 62 704). Tab. VIII: 12.

Obr. 3. Plavecké Podhradie, Pohanská. Pokus o rekonštrukciu mazanicovej misky k odlievaniu bronzoviny vo fragmentárnom stave zachytenej v náplni objektu 1/90:
1 – fragmenty mazanicovej misky; 2 – prítavená bronzovina; 3 – predpokladaná lupa; 4 – sprášový podklad

- Okrajový črep z nádoby s oblúkovito von prehnutým ústím, hnedej farby. Rozmery: 1, 9 x 2, 8 cm (evid. č. AP 62 705). Tab. VIII: 2.
- Okrajový črep z hrncovitej nádoby vajcovitého tvaru s oblúkovito von prehnutým ústím. Niže ústia vodorovný, v strede pozdĺžne pretlačený výčnelok, tmavosivej farby. Rozmery: 6, 7 x 5, 4 cm (evid. č. AP 62 706). Tab. VIII: 3.
- Okrajový črep z hrubostennej miskovitej nádoby s prstami pretláčaným ústím, tehlovo-hnedej farby. Rozmery: 5, 2 x 8, 1 cm (evid. č. AP 62 707). Tab. VIII: 7.
- Okrajový črep z hrncovitej nádoby s von pretiahnutým, dvakrát hnaným ústím a s valcovitým hrdlom, svetlohnedej farby. Rozmery: 4, 3 x 7, 9 cm (evid. č. AP 62 708). Tab. VIII: 8.
- Okrajové črepy z nádoby s lievikovitým hrdlom, na vnútornej strane s hnaným ústím, tehlovo-hnedej farby. Rozmery: 3, 4 x 6, 3 cm a 3, 3 x 5, 5 cm (evid. č. AP 62 709). Tab. VIII: 6, 9.
- Črep z tela hrncovitej nádoby s plastickou páskou so šikmými nechťovými vrypami, tmavosivej farby. Rozmery: 3, 9 x 3, 2 cm (evid. č. AP 62 710). Tab. VIII: 4.
- Črep z tela veľkej šálky, na povrchu zdobenej zväzkom vodorovných žliabkov, žlto-sivej farby. Rozmery: 6, 4 x 6, 6 cm (evid. č. AP 62 711). Tab. VIII: 10.
- Okrajový črep z menšej nádoby s lievikovitým hrdlom a von pretiahnutým, prstami pretláčaným ústím, svetložltej farby. Rozmery: 3, 6 x 2, 9 cm (evid. č. AP 62 712). Tab. VIII: 5.
- Kamenný kadlub (fýlit) nepravidelného obdĺžnikového tvaru so zaoblenými rohmi a dvojstrannou pracovnou plochou na odlievanie. Na jednej strane (A) je polovičný negatív sekerky s stredovými lištami, na opačnej strane je vetvičkový negatív na odlievanie malých krúžkov (B). Na strane A je spodná časť kadľubu odlúpnutá pravdepodobne ako dôsledok po seknutí; niekoľko stôp po sekaní sa nachádza aj popri lievikovitom otvore na nalievanie. Stopy po seknutiach sa nachádzajú aj na jednej z bočných strán. Na strane A sa nachádza v hornej časti spájajúci kolmý otvor, na strane B je podobný, ale šikmý otvor vedľa lievikovitého otvoru na nalievanie. Rozmery: 10, 8 x 7, 9 x 3, 2 cm (evid. č. AP 62 713). Obr. 4A, 4B.
- Okrajový fragment z kamenného kadľuba s rovnou kľatšou a mierne zaoblenou dlhšou stenou s výraznými stopami po druhotnom prepálení a so stopou po seknutí. Pri odseknutej časti azda časť stopy po odlievanom predmete (menšia oválne prehĺbená piôška). Materiál svetlohnedý pieskovec. Zachované rozmery: 7 x 4, 8 x 3, 5 cm (evid. č. AP 62 714). Obr. 5: 2.
- Fragment roztavenej bronzoviny nepravidelného tvaru, miestami prepojený s mazanicou. Rozmery: 3, 8 x 3 x 1, 7 cm (evid. č. AP 62 715). Obr. 5: 3.
- Ihla bronzová s telom kruhového prierezu a odlomeným otvorom. Rozmery: dĺ. 10, 7 cm (evid. č. AP 62 277). Obr. 5: 1.

Obr. 4 Plavecké Podhradie, Pohanská. Kamenný kadlub z objektu 1/90

Ihla bronzová s otvorom a telom kruhového prierezu. Rozmery: dĺ. 12, 1 cm (evid. č. AP 62 278). Obr. 5: 4. Množstvo fragmentov z artefaktu tanierovitého tvaru vymazaného pôvodne do sprášového podkladu (?).

Na dne a nižšie mierne von prehnutých stien sa nachádza súvislá tenká vrstva bronzoviny (?) v hrúbke 2 – 7 mm. Priemer artefaktu sa dá odhadnúť na približne 12 – 15 cm. Menej prepálený materiál sa na spodnej strane voľne odlupuje. V skupine fragmentov sa popri okrajových partiách dali rozpoznať i fragmenty z rozhrania dna a tela stien (evid. č. AP 62 716). Pokus o rekonštrukciu: obr. 3.

Riečny okruhlíak (jadeit?) nepravidelného romboidného tvaru miestami s dodatočným obrusovaním bočných stien. Rozmery: 7 x 3, 9 x 2, 4 cm (evid. č. AP 62 717). Obr. 5: 5.

Vyhodnotenie nálezových okolností a datovanie objektu

Už dávnejšie sme uviedli, že v prípade objektu 1/90 ide pravdepodobne o časť väčšej kovolejárskej dielne, umiestnenej s cieľom využitia sily vetrov v najvyššej polohe velatického hradiska. Pre bližšie časové zaradenie objektu sú k dispozícii dva druhy nálezov: pomerne dobre zachovaný *dvojstranný kadlub a časť keramiky*. Podľa stavu zachovania a významu pre datovanie sa dá keramika aj podľa nálezových polôh zadeliť do dvoch skupín: jednak sú to veľké fragmenty poukazujúce na existenciu kovolejárskej dielne v záverečnom štádiu, jednak sú to drobné úlomky z nádob, ktoré sa dostali do výplne z okolitého terénu.

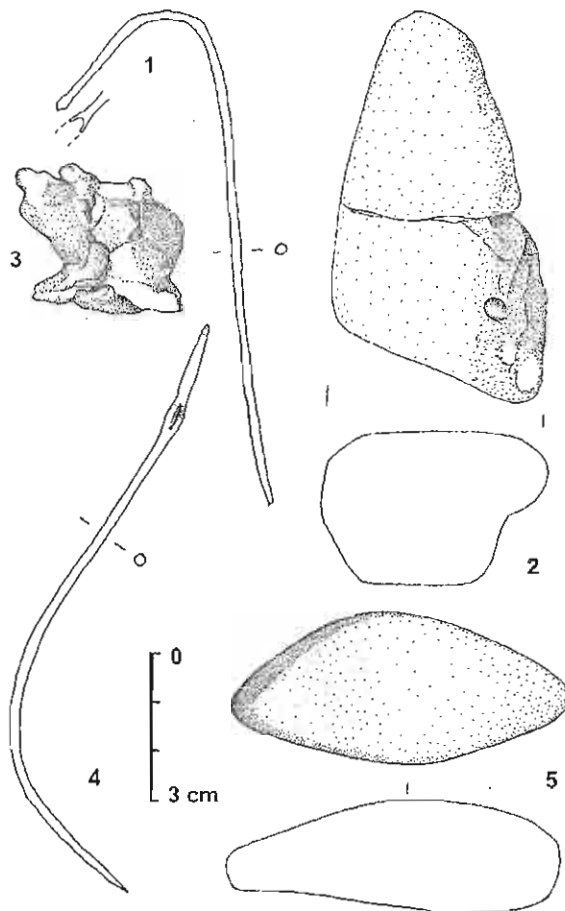
Do prvej skupiny zaraďujeme črepy z nádoby s barbotínovou výzdobou (tab. VIII: 1, 1a-c, obr. 6), črep z tela nádoby vajcovitého tvaru s pozdĺžnym výčnelkom (tab. VIII: 3) a črep z tela veľkej tenkostennej šálky so zväzkom vodorovných rýh (tab. VIII: 10.). Prv, než pristúpime k hodnoteniu keramiky a ostatného materiálu z objektu je treba pokúsiť sa o vystihnutie samého nálezového celku v rámci vývoja západokarpatskej velatickej kultúry.

Ako predtým mediarstvo a potom železiarstvo, aj bronziarstvo bolo od svojho počiatku spojené s vyhranenými sakrálnymi úkonmi v rámci dobových kultov. Ani v dobe bronz-

vej sa v úplnosti nezachovali neporušené bronzárske dielne a v najmenšej miere sa zachovali v nich taviace pece v stave, ktorý by umožnil ich približné rekonštrukcie. Výnimku tvoria z tejto stránky niektoré objekty lužickej kultúry, kde nálezové okolnosti dovolili kresbovo podať aspoň schematické rezy taviacimi pecami (Dresden-Coschütz; Coblenz 1982, 331, obr. 7). Spojitosť metalurgie s kultom sa v rôznej miere dokladá už od počiatku spracúvania kovov vôbec, pričom v niektorých vývojových úsekoch sa v tvorbe uplatňovala výrazne aj tzv. kultová symbolika (Plesl – Pleslová-Štiková 1982, 261n.). Sakrálné výrobky sa zistili aj v neskoromaďarovskom objekte 2/87 v Báhoni, nálezmi kadlubov z blízkej kovolejárskej dielne (Barčík 1992, obr. 4: 4; 8: 3). Skutočnosť, že väčšina bronzových dielní sa nezachovala v „opustenom stave“, mala v dobe bronzovej hospodárske príčiny, s cieľom znemožniť výrobnotechnické tajomstvá, tak aj dôvody iného rázu, s cieľom neumožniť znesvätenie miesta sakrálnej činnosti. Stav, v akom sa zachytil objekt na Pohanskej svedčí pravdepodobne

o podobnom úsilí – intencionálne sa narušilo aj okolie predpokladanej taviacej pece s uvedenými cieľmi. V čakanskom prostredí sa spojitosť bronziarstva s kultom zistila okrem iného v Ipeľskom Sokolci (Paulík 1984, 173).

Objavením jedného z mazanicových téglikov okolo taviacej pece, do ktorých sa vlieval horúci, z pece vytekajúci kov, sa zmenil i nálezový stav, o ktorom M. Novotná píše, že „...a hoci nechýbajú náznaky ťažby domácich surovinových zdrojov medi, nepodarilo sa až doteraz odкрыť taviarne a pražiarne, datované s istotou do doby bronzovej“ (Novotná 1982, 360). V istom protiklade sa zdajú byť s týmto konštatovaním zistenia V. Furmánka o bronziarstve v pilinskej a kyjatickej kultúre, ktorý na dvoch lokalitách spomína „mazanicu s odtlačkami bronzoviny“ (Levoča, Radzovce; Furmánek 1982, 373, 374), pričom v Radzovciach išlo pravdepodobne o fragmentárne zachované artefakty, podobné nálezu z Pohanskej. V pozadí roztrúsenosti analogických nálezov vidíme – ako sa už spomenulo – takmer všade úmyselné

Obr. 5 Plavecké Podhradie, Pohanská. Nálezy v náplni objektu 1/90: 1, 4 – ihly, 2 – fragment kadlubu, 3 – bronzová troska s prítavenou mazanicou, 5 – pracovný okruhliak

znehodnocovanie objektov, či už sa to stalo v súvisi s obsadením lokality iným etnikom alebo sa výroba premiestnila na iné miesto. V budúcnosti si nálezy tohto rázu („mazanice“ s pritaveným kovom) budú vyžadovať rozhodne podrobnejšie preskúmanie. Nie je vylúčené, že náš negatív lupy prispieva k problematike tzv. mazanícových mäs, objavených v Přáslaviciach na severnej Morave (Šabatová 2004, 309n).

Zánik výrobného objektu dávame do súvisu so zánikom osídlenia lokality v mladšej dobe bronzovej. Bola to tzv. druhá vlna posledného veľkého sťahovania Indoeurópanov (prelom stupňov HA2/HB1), keď početné spojené velatické a gávské kmene opustili svoje sídliská, kde sa ako autochtónne celky vyvíjali už od čias epišnúrového obsadenia severu Karpatskej kotliny. Pokiaľ ide o zničenie materiálnej kultúry pred odchodom, výrobná dielňa na Pohanskej nie je výnimkou: v Marianke (Baraní vrch) sa dokonca porozlamovali aj tzv. kamenné zrnotierky, tiež v súvisi s opustením velatickej lokality (Paulík 1996, 44n). Podobné tendencie sa zachytili aj na Devíne, najmä pred odchodom čakanského etnika (Plachá – Paulík 2002, 2). Zrejme sa v mladšej dobe bronzovej presadzovali všeobecné kulturo-hospodárske kritériá – k tejto problematike sa ešte v práci vrátíme.

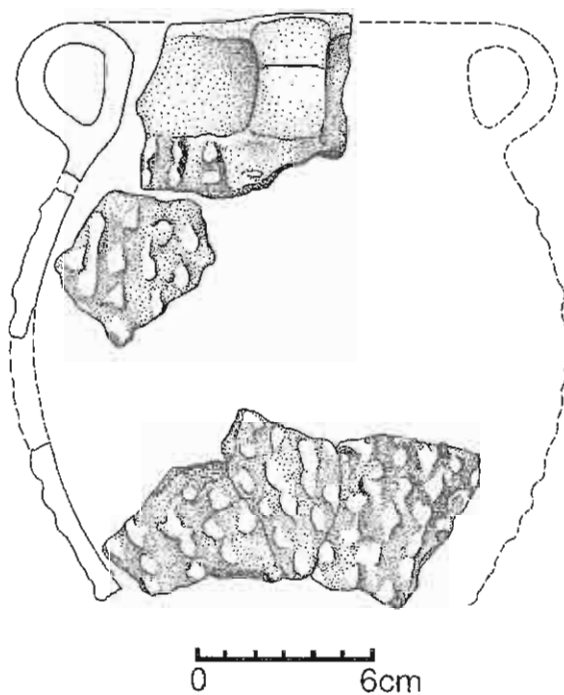
Chýbajúca lupa alebo v terminológii M. Novotnej „koláč“ (1982, 359n) na Pohanskej mala azda kruhový tvar, na povrchu bola viac-menej rovná a smerom ku spodku mierne zahrotená, s približným priemerom 19,5 cm. Ako prvá obrátila zvýšenú pozornosť k takýmto nálezom v Karpatskej kotline A. Mozsolicsová, ktorá ich považovala za vyhrančný variant polovýrobku s občasným prevrtaním s cieľom transportu (Mozsolics 1984). Podľa H. Dreschlera rozoznáva relatívne veľké kusy ako „Erzeugnisse der Verhüttung“ tak i menšie lupy ako „Rückstände aus Schmelzriegeln“. Podľa tohto delenia by nález z Pohanskej, vlastne odliatok z neho, patril do druhej skupiny, ako sme túto možnosť už prv naznačili. Jednako treba rátať s taviacimi pecami rôznej veľkosti: na Devínskom hradisku sa zachoval fragment z menšej lupy, v hmote ktorej sa nachádzali čiastočne roztavené tvarovo rozpoznateľné bronzové predmety (Plachá – Paulík, 2000, tab. VI: 4). Nie je však vylúčené, že na Devíne sa použili pri tavbe tzv. „tavebné hrnce“, aké sa vyskytli v dobe halštatskej v remeselno-výrobnom objekte v Radslaviciach-Štamperkách (Janák 1982, 407). Slovenské nálezy bronzových „koláčov“ bez tvarového dclenia zhrnula M. Novotná (1982, 359n.). V prípade veľkých medených lúp pri Kočovciach oprávnene vylúčila ich votívny charakter a považuje lupy za doklady neúspešného vodného transportu (Novotná 1982, 362).

Samostatný pracovný úsek tvorí problematika nálezových polôh väčších a menších medených a bronzových lúp. Okrem ojedinelých nálezov na sídliskách (tiež mimo nich) a v pokladoch, ich zriedkavé zastúpenie v hrobách poukazuje na zamestnanie pochovaných v zmysle účasti na primárnej metalurgii (Jockenhövel 1982, 297n.). Zatiaľ, čo hroby s polovýrobnými (Barrengräber) sú vo všeobecnosti v južnom Nemecku bohatšie, pre hroby s lupami (Gusskuchen) je typická skromná sprievodná výbava (Jockenhövel 1982, 301). Takýto stav súvisí zrejme aj v iných oblastiach s celkovou vnútrokultúrnou spoločenskou štruktúrou v mladšej dobe bronzovej a aj s tým, že samotné hlavné výrobné oblasti boli okolitými kultúrnymi jednotkami v istom zmysle uzavreté a pri tlmočení ich výrobkov do vzdialenejších oblastí rozhodujúca úloha pripadla práve susedným skupinám (Paulík 1993, obr. 4: C). Celkovo mohol mať obchod s bronzom v dobe bronzovej aj v strednej Európe rovnaký význam, aký sa mu pripisuje v klasickom staroveku. V mnohých prípadoch bol prinajmenej v susedných oblastiach akousi predohrou k neskorším etnickým pohybom a výbojom v zmysle uplatnenia sa čoraz väčšieho sídliskového priestoru, resp. priam etnických presunov do vzdialenejších nových teritórií.

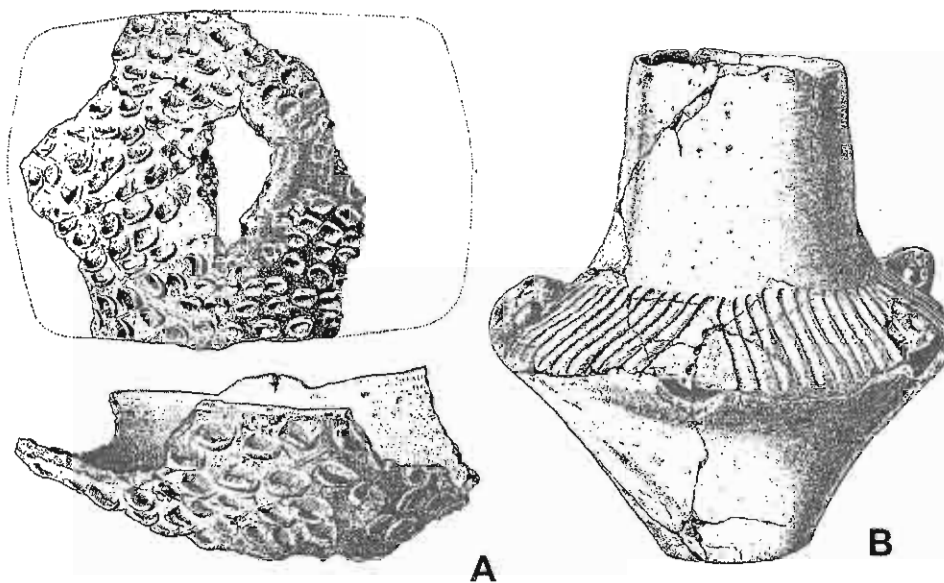
Výsledky novšieho bádania ukazujú, že isté jednotné pracovné postupy sa presadzovali už od počiatkov kovolejárstva (Bátora 2002, 179n). V hrobch remeselníkov sa tavebné misy objavili už v katakombovej kultúre, pričom ide o hrubostenné výrobky, nie nepodobné nášmu artefaktu (Bátora 2002, obr.5: 3, 4). Rozdiel spočíva iba v spôsobe vyhotovenia hlinčných negatívov pre lupy: namiesto starších prenosných misiek sa v mladšej dobe bronzovej, zdá sa, vyhĺbovali do okolitého terénu miskovité jamky, čo je v súlade s doterajším nezastúpením tohto druhu výrobkov v nálezovom fonde vôbec.

K úplnejšiemu osvetleniu situácie okolo časti bronzárskej dielne na Pohanskej prispieva i hromadný nález bronzových fragmentov v Rossingu (Dolné Rakúsko), v ktorom časť materiálu tvorí súbor väčších a menších bronzových lúp (Neugebauer 1998/1999, 22n.). Zachovanejšie exempláre majú trapezoidný prierez, na aký sa dalo usudzovať aj pri negatívve lupy na Pohanskej (obr. 3) a dve veľkosti (20 x 17 cm; 15 x 13 cm), vrátane aj menších artefaktov (Neugebauer 1998/1999, 23). Nálezový celok sa datuje na začiatok mladšej fázy popolnicových poľí, pričom autor ho dáva do súvisu s „lokálnymi nepokojmi“ (Neugebauer 1998/1999, 28). Zdá sa, že už i fakt, že veľká časť *zlomkovitých pokladov* v Karpatskej kotline sa dostala do zeme v stupni HBI (Patay 1996, 58 – z cit.) svedčí o tom, že lokálne nepokoje mali v karpatsko-stredodunajskom priestore všeobecnejší ráz a dokumentujú vlastne prípravu pre realizáciu druhej vlny veľkého indoeurópskeho sťahovania (zhromažďovanie materiálu s cieľom zvýšenia militantného charakteru spoločnosti). V týchto súvislostiach nie je vylúčené, že aj rakúsky nález predstavuje svojim spôsobom analógiu k objektu 1/90 na Pohanskej a patrí do záverečnej fázy velatickej kultúry. K datovaniu objektu – spomenulo sa to už – prispievajú ako keramika, tak i niektoré ďalšie nálezy.

Keramika s barbotínovou výzdobou (tab. VIII: 1, 1a-c, obr. 6), tak typická v dobe halštatskej v užšom stredodunajskom priestore (kalenderberská kultúra), pre vyhradený druh kultovej keramiky sprevádzala v rôznom vyhotovení celkovú keramickú tvorbu v tej – ktorej kultúre už od neolitu. V staršej dobe bronzovej sa uplatnila o. i. na böheimkirchenskom priestore väčšieho stredodunajského okruhu Maďarovce – Věteřov – Böheimkirchen. O paralelnej situácii svedčia aj niektoré zriedkavé výrobky v starobronzových kultúrach v Maďarsku (Kalicz 1968, tab. CIII: 15, 16, tab. CIV: 3, 7 a tab. CXVII: 4). Skutočnosť, že sa s ojedinelou výnimkou (pozri nižšie) nenachádza ani v mladobronzovom zadunajskom

Obr. 6 Plavecké Podhradie, Pohanská. Pokus o rekonštrukciu hrnca s barbotínovou výzdobou z objektu 1/90

Obr. 7 Hrobový celok v Billerbecku: A – fragment pokrývky s nepravou barbotinovou výzdobou; B – dvojchá amfora. Podľa E. Sprockhoffa.

(Kőszegi 1988) ani v moravskom velatickom materiáli (Říhový 1963, 1982) a doteraz sa nevyskytla ani na juhozápadnom Slovensku (mimo spomenutého halštatského variantu) naznačuje výnimočný, predbežne vlastne v mladšej dobe bronzovej unikátny nález (tab. VIII: 1, 1a-c, obr. 6). Prekvapujúca analógia sa však vyskytla v hrobovom celku v Billerbecku (južné Sasko – Sprockhoff 1963, 1n). Neúplná nádoba s príbuznou nepravidelnou výzdobou (obr. 7A) sa použila ako pokrývka na dvojuchej amfore (obr. 7B) a i keď dala podnet k mladšiemu zaradeniu celku, uvažovalo sa tiež o staršej dobe popolnicových polí (Sprockhoff 1963, 35). Sama amfora sa dá hodnotiť ako dosť neumelá napodobenina okruhu Blučina-Kopčany, resp. analogických výrobkov v pilinskej kultúre a nemožno vylúčiť ani možnosť, že hrobový celok v istom zmysle súvisí s bronziarstvom (príchod alebo dovlečenie stredodunajských majstrov-remeselníkov?). V každom prípade vzájomnú severo- a stredoeurópsku spätosť v opačnom smere v bronziarstve výrazne ilustrujú kadluby na severské artefakty v južnejšom prostredí. Azda sa dá predpokladať, že keramika s barbotinovou výzdobou súvisí v mladšej dobe bronzovej nejako s výrobou, za súčasného stavu bádania sa však tento názor nedá plne doložiť.

Spomenutú výnimku v dolnozadunajskom materiále predstavuje miska s odlišným výzdobným postupom, pripomínajúcim starobronzové predlohy – oddelenie výčnelkov (Honti 1993, obr. 4: 7). Sama miska, konkrétne rozmiestnenie výzdoby na nej, ju radí nepochybne medzi kultové artefakty, čo v ďalšej oblasti (t. j. v pohrebnom ríte) prinajmenej v dobe bronzovej a halštatskej poukazuje na zvláštne postavenie keramiky s barbotinovou výzdobou.

Na zastúpenie vody, resp. inej tekutiny v kultových úkonoch sa dá usudzovať popri miskách na základe výskytu hrncov a hrncovitých nádob. V inventári objektu 1/90 (tab. VIII: 3) mohol mať hrniec aj praktickú funkciu pri odlievacích úkonoch. Spoločný výskyt

hrncov a misiek sa presadil aj pri zložitejších úkonoch rituálneho rázu (Devín – Paulík 2004, obr. 2: 1, 3). V pomerne starobyľom vyhotovení (bezuchý výrobok s výčnelkami v blízkosti okraja) sa objavil už dávnejšie na Pohanskej (Paulík 1976, tab. LXV: 18) a nechýba ani v novozískanej keramike (tab. V: 10). Na chotínskom pohrebisku (Chotín II) sa hrnce s výčnelkami vyskytli v celkoch stupňa HA.

Značne väčší význam má pri časovom zaradení objektu šálka s csovitou profiláciou na vnútornej strane pod okrajom so zväzkom vodorovných žliabkov (tab. VIII: 11). Vzhľadom na okolnosť, že v predčakanskom a čakanskom materiále (vrátane horizontu Blučina-Kopčany a starovelatického stupňa) analogická výzdoba na šálkach chýba, a nevyskytuje sa ani v stupni HA1 (Očkov), jej uplatnenie sa viaže všeobecne až ku mladšiemu vývojovému úseku velatickej kultúry (HA2). Podobná typologicko-chronologická situácia sa zachytáva na spomenutom pohrebisku Chotín II. Ostatná, takisto fragmentárne zachovaná keramika má svoje tvarové paralely v dávnejšom i novšom materiáli.

Uvedenému časovému úseku neprotirečí ani nález dvojstranného kadľubu (obr. 4: A, B). Kadľub má na jednej strane negatív plochej sekerky so stredovými laľokmi, na druhej vetvičkovitý negatív na odlievanie malých krúžkov s vonkajším priemerom okolo 8 mm. Sekerka predstavovala pomerne nezvyčajný tvar, nie je zastúpený ani v základnej práci M. Novotnej o tomto type militárií v dobe bronzovej (Novotná 1970). Približne tvarovo zhodné nálezy sa nachádzajú v sedmohradskom súbore mladobronzových sekeriek s datovaním do staršieho vývojového úseku doby popolnicových poľí (Vulpe 1975, tab. 40: 387, 392 a i.) a na gávskom „medzipriestore“ sa našiel aj fragment približne podobnej sekerky (Kemenczei 1984, tab. CXC a: 10). Územne vzdialená analógia (knovízka ?) je až v Prahe (Jíra 1899, tab. I: 11).

Bronzové kruhy a krúžky sa vo všeobecnosti hodnotia na základe veľkosti a prierezu. V rámci malých foriem sa v mladšej dobe bronzovej použili aj kadľuby s tzv. vetvičkovitým tvarovaním nálevného otvoru. Patrí sem i kadľub z Pohanskej; jeho analógie sú popri vnútrokarpatských nálezoch priamo v Tróji. Výrobný postup v širšom domácom zmysle prezrádzajú aj kadľuby na odlievanie srdcovitých záveskov (Mozsolics 1973, tab. 108: 1a-b). „Vetvičkovitý“ postup odlievania svedčí o vzájomnom prepojení remeselníkov – bronziarov a so zreteľom na kultové zázemie bronziarstva o podstatných črtách v jednotnom indoeurópskom kulte. Výsledky dôkladného rozboru foriem na odlievanie v severozápadných Čechách (Blažek – Erné – Smejtek 1998) možno aplikovať aj na situáciu na Slovensku. Autori datujú analogické postupy pri výrobe rámcovo do mladšej doby bronzovej (Blažek – Erné – Smejtek 1998, 71); v prípade kadľubu z objektu 1/90 rátame so staršími mladobronzovými vývojovými úsekmi (HA1 – HA2). Z náplne týchto stupňov nevybočuje ani ojedinelý nález: fragment bronzovej, pravdepodobne vázičkovitej ihlice (tab. VII: 3).

Zatiaľ, čo fragment ďalšieho kadľubu (obr. 5: 2) sa dostal do výplne objektu spolu s črepmi z okolitej kultúrnej vrstvy (v podobných polohách sa našli aj niektoré kadľuby bronzárskeho objektu v Báhoni (Bartík 1992, 21), v prípade pracovného okruhliaka (obr. 5: 5) sa možno domnievať o jeho náhodnom zabudnutí. O funkciách analogických nálezoch sa už písalo pri hodnotení bronziarstva na devínskom hradisku (Plachá – Paulík 2001, 47, obr. 1).

Svojim spôsobom uzavretý nálezový celok, objekt 1/90, si vyžaduje zmieniť sa aj o ostatných predmetoch, ktoré sa v ňom nachádzali. Pokiaľ ide o dve bronzové ihly (obr. 5: 1, 4), obe naznačujú svojim zahnutím o používaní svojho času ako ihlíc. To predpokladá aj použitie prítomnej textílie v objekte, vhodenej do jamy počas ničenia jej obsahu. Prípadný symbolický význam tohto úkonu nevyklúčujeme.

Možno opätovne konštatovať, že svojrázny zánik kovolejárskej bronzárskej dielne (úmyselné znehodnotenie objektu a rituálne poškodzovanie menej hodnotných kadlubov) mal svoju príčinu v definitívnom opustení hradiska velatickým ľuďom (prelom stupňov HA2/HB1).

4. Opis velatickej keramiky a hodnotenie zvláštnych keramických foriem

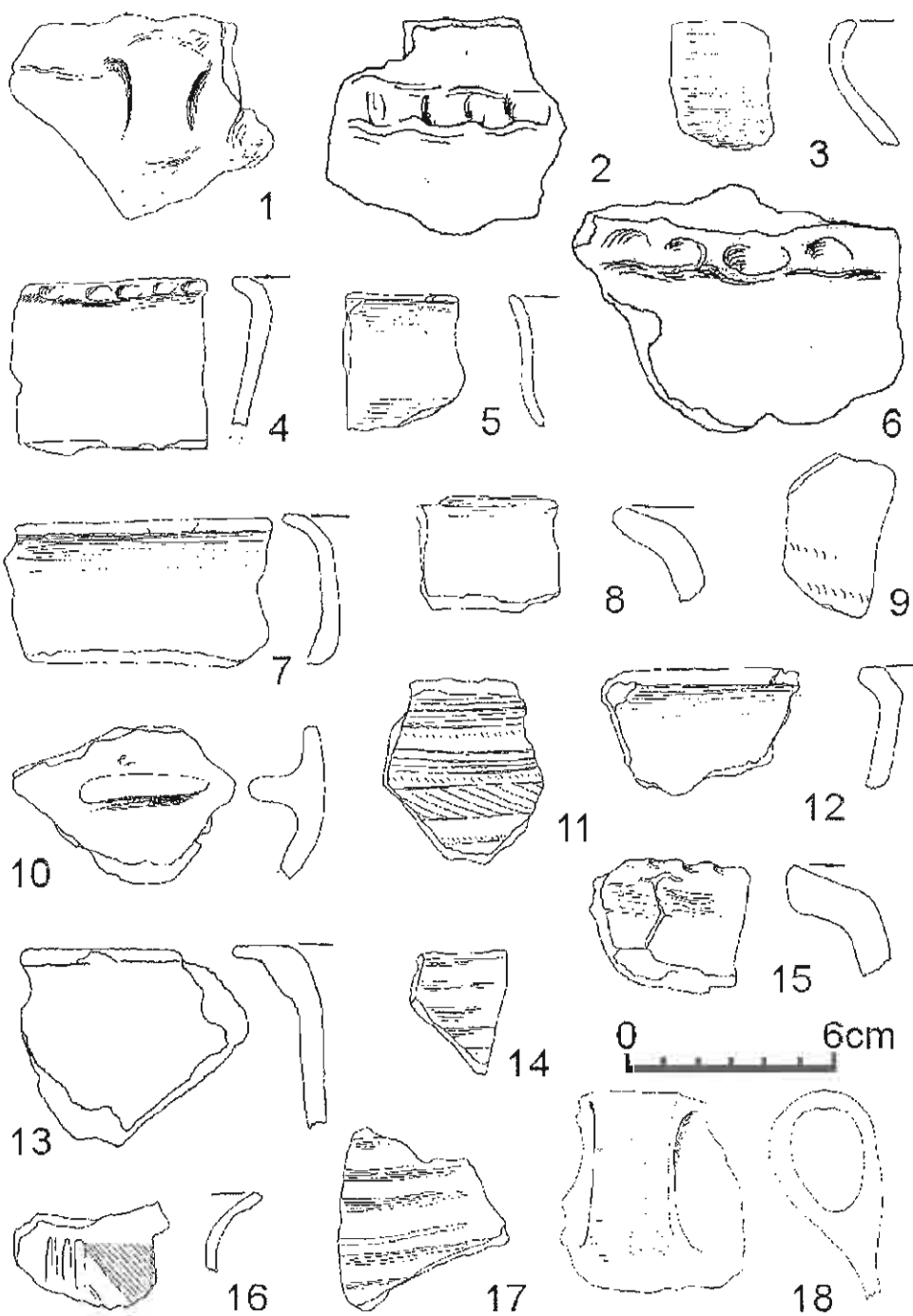
Bez výnimky fragmentárno-izolovane zachovaná keramika na Pohanskej (spolu sa nevyskytli črepy ani z jednej rekonštruovateľnej nádoby) mala svoje príčiny pravdepodobne už v uvedenom fakte ničenia materiálnej kultúry pred opustením lokality. V tomto značne úlomkovitom stave sa zachytila aj keramika počas staršieho výskumu a hoci ho možno zapríčinilo čiastočne aj neskoršie keltské a mladšie osídlenie, úmyselné znehodnotenie všetkých hmotných dokladov je zjavné tak na Pohanskej ako aj na iných, už spomenutých náleziskách. Výnimku tvorí u nás v dobe odchodu neviditeľná kultová amfora pod hradbami hradiska. Zánik niektorých velatických hradísk sa zistil aj na južnej Morave (Lovčičky) a je doložený tiež v južnom Zadunajsku (Pécsvárad-Aranyhegy). Tvarová náplň velatickej keramiky je tiež zhodná s dávnejšie získanými nálezmi a o rovnakom vývoji s rovnakým zánikom osídlenia svedčia na oboch stranách Moravy aj velatické nálezy v Mikulčiciach (Valy, Kostelec – Salaš 1997, 147n).

Sonda 1/90

Opis nálezov

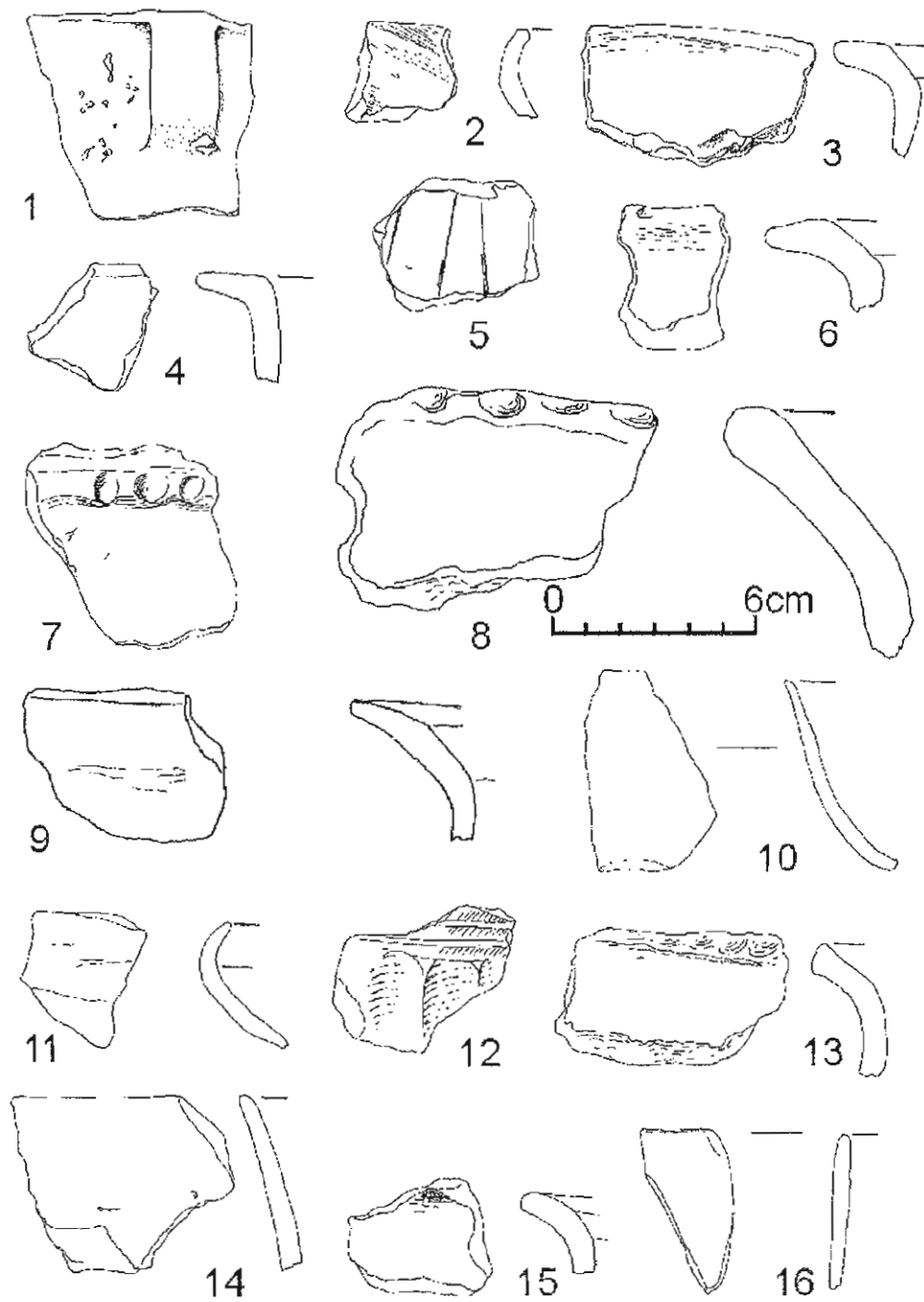
- Črep okrajový z hrncovitej nádoby s mierne pretláčaným ústím, na hrdle s nahor smerujúcim oválnym výčnelkom, tehlovo-hnedej farby. Rozmery: 6 x 6 cm (evid. č. AP 62 010). Tab. III: 1.
- Črep okrajový z kónickej misky s dovnútra vŕtiahnutým šikmo hraneným ústím, sivohnedej farby. Rozmery: 4, 2 x 2, 4 cm (evid. č. AP 62 012). Tab. III: 2.
- Črep z tela cedníka s nepravidelne rozmiestnenými otvormi, svetložltej farby. Rozmery: 3, 4 x 3, 9 cm (evid. č. AP 62 015). Tab. III: 3.
- Črep okrajový z kónickej misky s dovnútra prehnutými stenami, hnedej farby. Rozmery: 5, 2 x 4 cm (evid. č. AP 62 021). Tab. III: 4.
- Črep okrajový s náznakovito modelovaným pásikovým uškom, sivohnedej farby. Rozmery: 2, 4 x 2, 4 cm (evid. č. AP 62 053). Tab. III: 5.
- Črep okrajový z nádoby s von prehnutým ústím, sivej farby. Rozmery: 6, 5 x 4, 6 cm (evid. č. AP 62 018). Tab. III: 6.
- Črep okrajový s výrazne von prehnutým a prstami pretláčaným ústím, tehlovočervenej až sivej farby. Rozmery: 7, 2 x 7, 4 cm (evid. č. AP 62 055). Tab. III: 7.
- Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým hrdlom, svetlohnedej farby. Rozmery: 4, 5 x 3, 2 cm (evid. č. AP 62 063). Tab. III: 8.
- Črep z rozhrania dna a tela hrncovitej nádoby, tehlovo-hnedej farby. Rozmery: 7, 3 x 6, 5 cm (evid. č. AP 62 024). Tab. III: 9.
- Črep okrajový s výrazne von zalomeným a prstami pretláčaným ústím, popolavo-sivej až tehlovo-žltej farby. Rozmery: 7, 1 x 4, 3 cm (evid. č. AP 62 041). Tab. III: 10.
- Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým ústím, sivohnedej farby. Rozmery: 4, 1 x 4 cm (evid. č. AP 62 064). Tab. III: 11.
- Črep okrajový z nádoby s kónickým hrdlom, na vonkajšej strane zdrsnený, sivej farby. Rozmery: 5 x 4, 3 cm (evid. č. AP 62 065). Tab. III: 12.
- Črep okrajový z kónickej tenkostennej šálky s vodorovne zrezaným okrajom, svetlosivá farba. Rozmery: 3, 6 x 3 cm (evid. č. AP 62 072). Tab. III: 13.
- Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým ústím, sivohnedej farby. Rozmery: 5, 2 x 6, 7 cm (evid. č. AP 62 066). Tab. III: 14.
- Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým mierne hraneným ústím, svetlej tehlovočervenej farby. Rozmery: 4 x 3, 7 cm (evid. č. AP 62 069). Tab. III: 15.

- Črep okrajový z baňatej vázovitej nádoby s nízkym vodorovne zrczaným hrdlom, sivohnedej farby. Rozmery: 5 x 6, 3 cm (evid. č. AP 62 068). Tab. III: 16.
- Črep okrajový z nádoby s lievikovitým hrdlom, svetlej tehlovočervenej farby. Rozmery: 4 x 4 cm (evid. č. AP 62 070). Tab. III: 17.
- Črep okrajový z kónickej misy, svetlej tehlovočervenej farby. Rozmery: 2, 9 x 3, 8 cm (evid. č. AP 62 071). Tab. III: 18.
- Črep okrajový s dovnútra vtiahnutým šikmo hraneným ústím, hnedej farby. Rozmery: 3, 6 x 3, 2 cm (evid. č. AP 62 074). Tab. IV: 1.
- Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým hraneným ústím, tehlovočervená až hnedej farby. Rozmery: 4, 2 x 2, 8 cm (evid. č. AP 62 084). Tab. IV: 2.
- Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým zosilneným hrdlom, sivo-žltej farby. Rozmery: 4, 3 x 3, 7 cm (evid. č. AP 62 085). Tab. IV: 3.
- Črep z tela nádoby, svetlosivá farba. Rozmery: 3 x 3, 3 cm (evid. č. AP 62 075). Tab. IV: 4.
- Črep z tela tenkostennej nádoby s hladným povrchom opatreným zvislými žliabkami a horizontálne usporiadanými šikmými vpichmi, sivej farby. Rozmery: 3 x 2, 3 cm (evid. č. AP 62 076). Tab. IV: 5.
- Črep z tela tenkostennej nádoby so zdobeným povrchom, svetlohnedej farby. Rozmery: 2, 5 x 2, 5 cm (evid. č. AP 62 077). Tab. IV: 6.
- Črep z tela tenkostennej nádoby zdobený na povrchu rytými líniami, žltohnedej farby. Rozmery: 6, 2 x 6, 9 cm (evid. č. AP 62 083). Tab. IV: 7.
- Črep okrajový z tenkostennej kónickej misy s dovnútra vtiahnutým šikmo hraneným ústím, hnedá až tehlovočervenej farby. Rozmery: 9, 1 x 7, 5 cm (evid. č. AP 62 091). Tab. IV: 8.
- Črep okrajový z kónickej misy s dovnútra vtiahnutým hraneným ústím, žltohnedej farby. Rozmery: 3, 5 x 4, 1 cm (evid. č. AP 62 092). Tab. IV: 9.
- Črep z tela nádoby zdobený na povrchu horizontálnymi žliabkami, žlto-sivej farby. Rozmery: 6, 1 x 4, 9 cm (evid. č. AP 62 098). Tab. IV: 10.
- Črep okrajový zo šálky, pod ústím s vodorovným žliabkovaním, ryhami a vtlačenými jamkami, čiernej farby, povrch striebrišto tuhovaný. Rozmery: 4, 3 x 3, 3 cm (evid. č. AP 62 103). Tab. IV: 11.
- Črep z tela hrubostennej nádoby s horizontálnymi plytkými žliabkami na povrchu, svetlej tehlovočervenej farby. Rozmery: 8, 2 x 6, 4 cm (evid. č. AP 62 101). Tab. IV: 12.
- Črep okrajový z hrncovitej nádoby, čiernej farby. Rozmery: 4, 5 x 5, 5 cm (evid. č. AP 62 104). Tab. IV: 13.
- Črep okrajový z kónickej misy s dovnútra vtiahnutým ústím, tehlovo-hnedej farby. Rozmery: 6, 2 x 3, 8 cm (evid. č. AP 62 106). Tab. IV: 14.
- Črep okrajový z vázovitej nádoby s von prehnutým nechtami pretláčaným ústím, okrovej farby. Rozmery: 8, 4 x 4, 7 cm (evid. č. AP 62 111). Tab. IV: 15.
- Črep okrajový z kónického džbánu s mierne von prehnutým ústím, svetlohnedej farby. Rozmery: 4, 6 x 5, 5 cm (evid. č. AP 62 105). Tab. IV: 16.
- Črep z rozhrania hrdla a tela nádoby (šálky) zdobený žliabkami, sivej až tmavohnedej farby. Rozmery: 5, 1 x 2, 8 cm (evid. č. AP 62 120). Tab. IV: 17.
- Črep z rozhrania a tela nádoby (amfory) s uškom, na povrchu sú výrazné stopy po sekundárnom prepálení, popoľavo-sivej až žlto-sivej farby. Rozmery: 7, 5 x 5, 7 cm (evid. č. AP 62 123). Tab. V: 1.
- Črep z maximálnej vydutiny hrncovitej nádoby s horizontálnou, prstami pretláčanou lištou, sivej farby. Rozmery: 6, 9 x 6, 3 cm (evid. č. AP 62 125). Tab. V: 2.
- Črep okrajový z kónickej misy s dovnútra vtiahnutým ústím, čiernej farby. Rozmery: 3 x 3, 8 cm (evid. č. AP 62 128). Tab. V: 3.
- Črep okrajový z hrncovitej nádoby s von zalomeným pretlačovaným ústím. Rozmery: 5, 6 x 4, 9 cm (evid. č. AP 62 133). Tab. V: 4.
- Črep okrajový zo šálky, sivej farby. Rozmery: 3, 4 x 3, 8 cm (evid. č. AP 62 150). Tab. V: 5.
- Črep z rozhrania hrdla a tela zásobnice s nalepenou nepravidelne pretláčanou páskou, žlto-sivej farby. Rozmery: 9, 4 x 7, 4 cm (evid. č. AP 62 136). Tab. V: 6.
- Črep okrajový z amfory s valcovitým hrdlom a von vyhnutým vodorovne hraneným ústím, farby tmavo-hnedej. Povrch a vnútorné ústie tuhované. Rozmery: 7, 6 x 4, 1 cm (evid. č. AP 62 147). Tab. V: 7.
- Črep okrajový z nádoby (amfory), tehlovočervenej farby. Rozmery: 4, 3 x 3, 3 cm (evid. č. AP 62 149). Tab. V: 8.

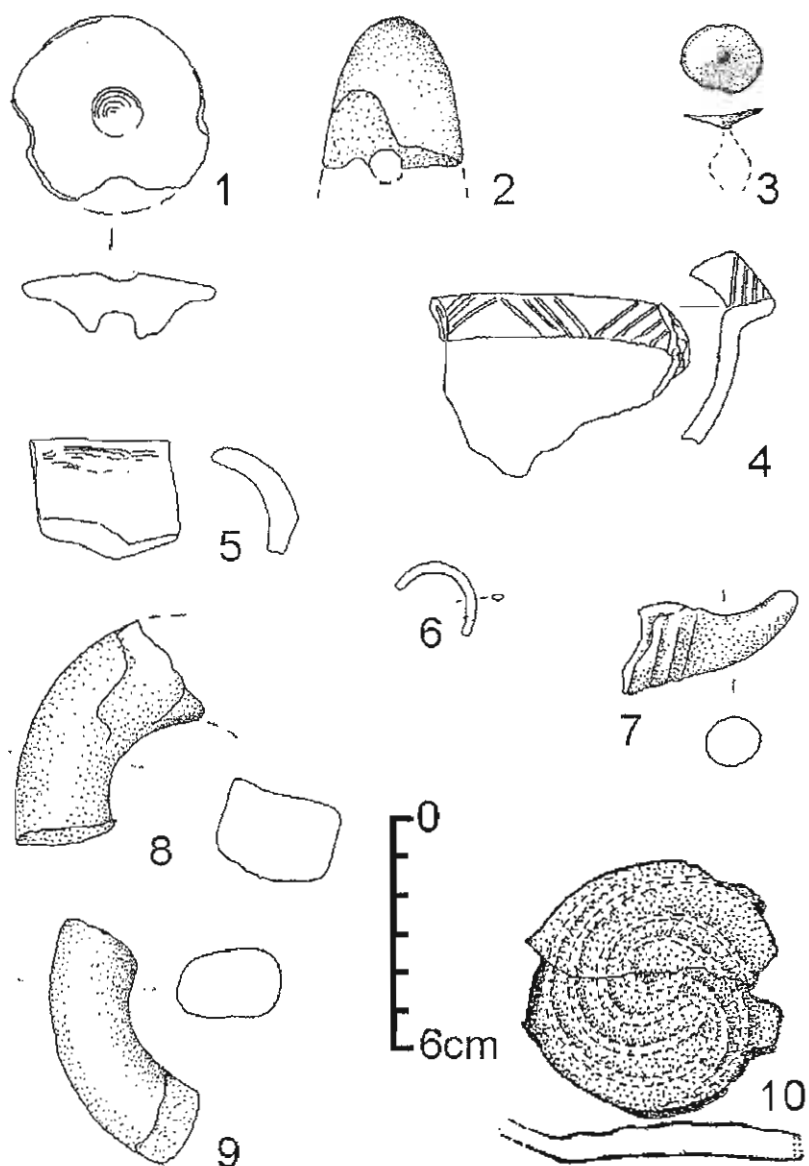

Tab. V Plavecké Podhradie, Pohanská. Velatická keramika z výskumu v roku 1990 – sonda 1

- Črep z tela šálky zdobený šikmými vrypami, povrch striebristo tuhovaný, sivej farby. Rozmery: 3,5 x 4,5 cm (evid. č. AP 62 177). Tab. V: 9.
- Črep z rozhrania tela nádoby s výčnelkom, sivohnedej farby. Rozmery: 6,3 x 4,5 cm (evid. č. AP 62 163). Tab. V: 10.
- Črep z tela nádoby (amfora) zdobený vrypami, vodorovnými a šikmými rytými líniami, na povrchu so stopami po tuhovaní, tmavosivej farby. Rozmery: 4,5 x 5,4 cm (evid. č. AP 62 178). Tab. V: 11.
- Črep okrajový z amfory s valcovitým hrdlom a von zalomeným ústím, tehlovo-hnedej farby. Rozmery: 5,5 x 3,8 cm (evid. č. AP 62 148). Tab. V: 12.
- Črep okrajový z nádoby (amfora) s vnútorným hnaním ústia, hnedej farby. Rozmery: 7,1 x 6,1 cm (evid. č. AP 62 172). Tab. V: 13.
- Črep z rozhrania hrdla a tela nádoby (amfora) s vodorovným žliabkovaním, farby sivej. Rozmery: 2,7 x 3,5 cm (evid. č. AP 62 184). Tab. V: 14.
- Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým a pretlačovaným ústím, hnedej farby. Rozmery: 4,3 x 3,9 cm (evid. č. AP 62 169). Tab. V: 15.
- Črep z rozhrania hrdla a tela šálky, na povrchu zdobený zväzkami rytých línií, povrch tuhovaný, čiernej farby. Rozmery: 4,5 x 2,8 cm (evid. č. AP 62 183). Tab. V: 16.
- Črep z rozhrania hrdla a tela nádoby (amfora) s vodorovným žliabkovaním, farby čiernej. Rozmery: 4,8 x 5 cm (evid. č. AP 62 185). Tab. V: 17.
- Črep okrajový z kónickej šálky s pásikovým uškom, žltá sivej farby. Rozmery: 5,1 x 6 cm (evid. č. AP 62 195). Tab. V: 18.
- Črep okrajový zo šálky s pásikovým uškom, svetlosivej farby. Rozmery: 6,7 x 6,4 cm (evid. č. AP 62 279). Tab. VI: 1.
- Črep okrajový z kónickej misky s dovnútra prehnutým šikmo hnaným ústím, s lešteným povrchom, sivej farby. Rozmery: 3 x 2,8 cm (evid. č. AP 62 284). Tab. VI: 2.
- Črep okrajový z nádoby s vnútorným hnaním ústia, sivej farby. Rozmery: 6,8 x 4,2 cm (evid. č. AP 62 285). Tab. VI: 3.
- Črep okrajový z nádoby s vodorovne von vyhnutým okrajom, sivohnedej farby. Rozmery: 3,5 x 3,9 cm (evid. č. AP 62 300). Tab. VI: 4.
- Črep z tela nádoby so zvislými ryhami, svetlohnedej farby. Rozmery: 5,9 x 4,5 cm (evid. č. AP 62 295). Tab. VI: 5.
- Črep okrajový z nádoby s von prehnutým hnaným ústím, sivohnedej farby. Rozmery: 3,4 x 4,3 cm (evid. č. AP 62 305). Tab. VI: 6.
- Črep z tela nádoby s nalepenou nepravidelne pretláčanou páskou, svetlohnedej farby. Rozmery: 6,4 x 6,3 cm (evid. č. AP 62 310). Tab. VI: 7.
- Črep okrajový z hrubostennej nádoby s von vyhnutým nepravidelne pretláčaným ústím, povrch drsný so stopami po sekundárnom prepálení, sivohnedej farby. Rozmery: 8,5 x 6,6 cm (evid. č. AP 62 290). Tab. VI: 8.
- Črep okrajový z amfory s vnútorným hnaním ústia. Rozmery: 6,1 x 4,3 cm (evid. č. AP 62 325). Tab. VI: 9.
- Črep okrajový zo šálkovitej tenkostennej nádobky s hladým povrchom, svetlohnedej farby. Rozmery: 3,6 x 5,7 cm (evid. č. AP 62 327). Tab. VI: 10.
- Črep okrajový z misky kónického tvaru s dovnútra prehnutým z vonkajšej strany šikmo hnaným ústím, hnedosivej farby. Rozmery: 3,7 x 4 cm (evid. č. AP 62 353). Tab. VI: 11.
- Črep z tela nádoby zdobenej na povrchu horizontálnymi a zvislými žliabkami, tehlovočervenej farby. Rozmery: 5,2 x 4,2 cm (evid. č. AP 62 355). Tab. VI: 12.
- Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým nepravidelne pretláčaným ústím, svetlohnedej farby. Rozmery: 6,6 x 4 cm (evid. č. AP 62 308). Tab. VI: 13.
- Črep okrajový z amfory s lievikovitým hrdlom, svetlosivej až čiernej farby. Rozmery: 6,5 x 6,3 cm (evid. č. AP 62 371). Tab. VI: 14.
- Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým horizontálne hnaným ústím, hnedej farby. Rozmery: 4,2 x 3,4 cm (evid. č. AP 62 378). Tab. VI: 15.
- Črep okrajový z nádoby s valcovitým hrdlom, sivohnedej farby. Rozmery: 2,6 x 4,7 cm (evid. č. AP 62 373). Tab. VI: 16.

Tab. VI Plavecké Podhradie, Pohanská. Veľatická keramika z výskumu v roku 1990 – sondy 1

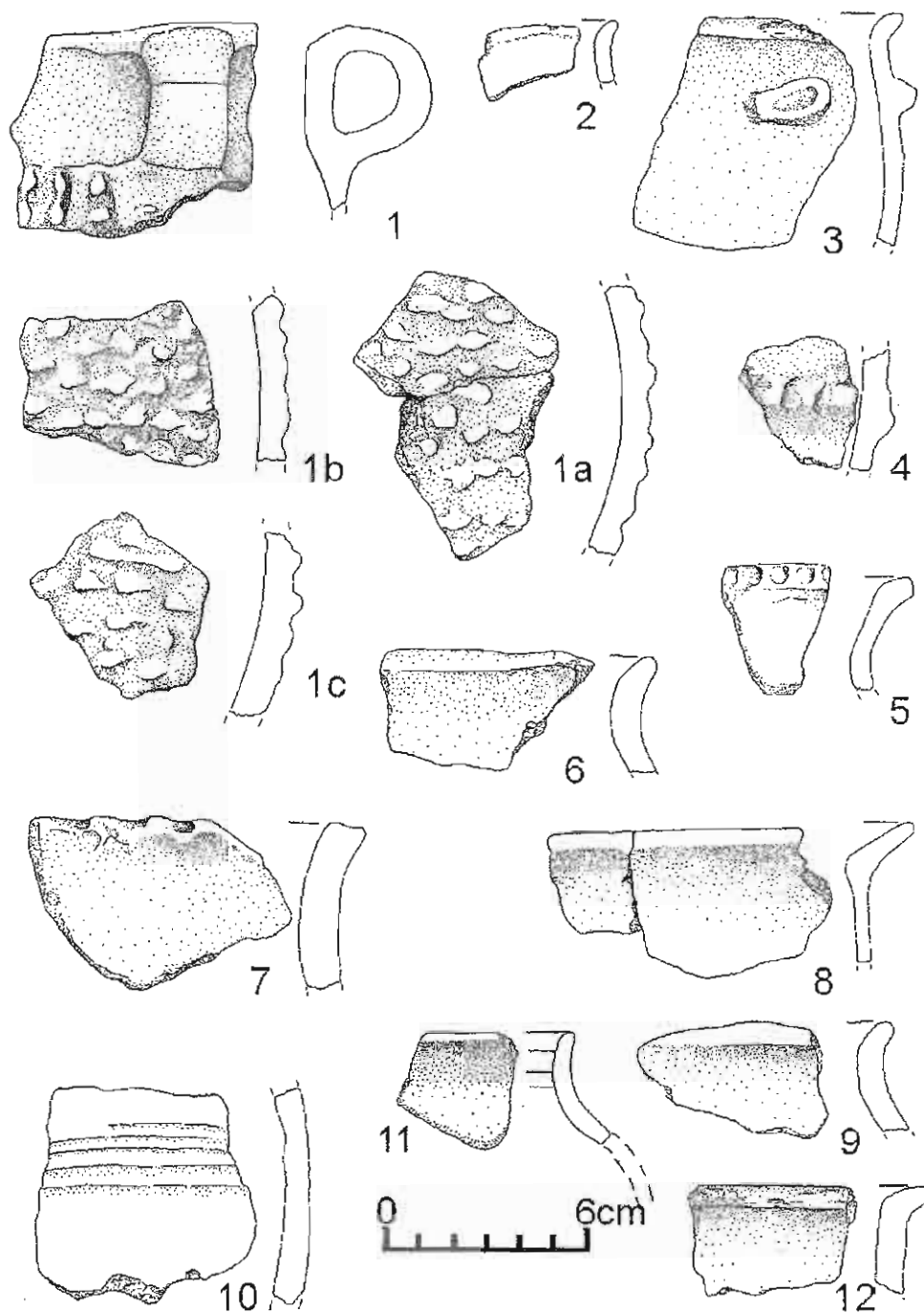

Tab. VII Plavecké Podhradie, Pohanská. Fragment bronzovej ihlice a krúžku (3, 6) a zvláštne keramické výrobky (1, 2) – sonda 1/90; 4, 10 – výskum v rokoch 1968 – 1971; 5, 7–9 – sonda 3/90

Pokrývka hlinená, na vonkajšej strane s mierne konkávnym profilom, na vnútornej strane so zátkovitým stredovým výbežkom v strede prehĺbeným, hnedej až sivej farby. Rozmery: \varnothing 5, 1 cm, hrúbka 1, 8 cm (evid. č. AP 62 141). Tab. VII: 1.

Fragment hlineného závažia s horizontálnym otvorom, sekundárne prepálené, tehlovočervená a sivočiernej farby. Rozmery: dĺžka úlomku 6 cm, výška 4 cm, šírka 3, 4 cm (evid. č. AP 62 331). Tab. VII: 2.

Fragment hornej časti ihlice s vázičkovitou hlavicou. Rozmery: max. \varnothing 2 cm (evid. č. AP 62 240). Tab. VII: 3.

Tab. VIII Plavecké Podhradie, Pohanská. Keramika z objektu 1/90

Sonda 2/90

Opis nálezov

Črep okrajový z tenkostennej amforky, hnedosivej farby. Rozmery: 4 x 2, 5 cm (evid. č. AP 62391).

Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým ústím, tehlovočervenej farby. Rozmery: 5, 9 x 5, 8 cm (evid. č. AP 62392).

Črep okrajový s nádoby s lievikovitým hrdlom, sivohnedej farby. Rozmery: 3, 4 x 5, 1 cm (evid. č. AP 62393).

Črep okrajový z nádoby s mierne von vyhnutým ústím, tehlovočervenej farby. Rozmery: 5 x 4 cm (evid. č. AP 62394).

Črep okrajový z nádoby s valcovitým hrdlom a mierne von vyhnutým ústím, tehlovočervenej farby. Rozmery: 6 x 4, 8 cm (evid. č. AP 62295).

Sonda 3/90

Opis nálezov

Črep okrajový z nádoby s von vyhnutým na vnútornej strane hrebným ústím, sivej farby. Rozmery: 3, 9 x 3, 1 cm (evid. č. AP 62 401). Tab. VII: 5.

Fragment bronzového krúžku lichobežníkového prierezu s tmavšou hnedozelenou patinou, pravdepodobne po sekundárnom ohni. Rozmery: Ø tela krúžku max. 0, 3 cm, dĺžka fragmentu 2, 4 cm (evid. č. AP 62 276). Tab. VII: 6.

Fragment hlineného uška v podobe rohovitého výčnelku zdobeného pri koreni dvoma obvodovými žliabkami, jemne plavený materiál, sivohnedej farby. Rozmery: dĺžka fragmentu 4, 6 cm (evid. č. AP 62 447). Tab. VII: 7.

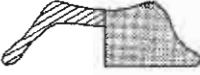

Fragment hlineného krúžku s nepravidelným štvorcovým prierezom, sivej farby. Rozmery: dĺžka fragmentu 6, 6 cm (evid. č. AP 62 439). Tab. VII: 8.

Fragment hlineného krúžku s nepravidelným oválnym prierezom, svetlej tehlovočervenej farby. Rozmery: dĺžka fragmentu 6, 6 cm (evid. č. AP 62 426). Tab. VII: 9.

V rámci nezvyčajných výrobkov sa dajú hodnotiť iba niektoré keramické nálezy.

Tvarovo bližšie nezachytená je nízka šálkovitá nádoba s vodorovne von pretiahnutým ústím (tab. VII: 4), ktorá má svoju analógiu s menej zachovanou výzdobou v staršom materiáli (Paulík 1976, tab. LXII: 2). Typické paralely k takto umiestnenej výzdobe na šálkovitých výrobkoch sa vyskytli v rámci v ruke vyrobenej keramiky v macedónskom Kastanase (Hochstetter 1984, 108, obr. 28: 3), kde sa dajú interpretovať ako časť výzdobnej škály, vo svojom súhrne prezentujúcej stretnutie sa ašpirálového a špirálového kultovo-ornamentálneho okruhu. Nálezy (typy 2b2 a 2c) sa vyskytli 2–8, resp. 3–8 (Hochstetter 1984, 277), čo rámcovo sa dá v strednom Podunajsku chronologicky paralelizovať s mladšou dobou bronzovou, resp. s počiatkami staršej doby železnej. Nakoľko sa podobná výzdoba v podobnom umiestnení objavuje v Kastanase už i v staršom, matne maľovanom vyhotovení (Hochstetter 1984, tab. 11: 1, 2; vrstva 17), nemožno vylúčiť ani ovplyvnenie severu z juhu, ani v princípe rovnakým kultom podmienené kultovo-ornamentálne postupy. V tomto súvisi sa nedá obísť ani staršie maďarovské prostredie (Točík 1964, 233, obr. 23), ani sprostredkovateľská funkcia východného fúzesaabonysko-otomanského a južného vatyan-ského kultúrneho prostredia.

Ak sa v prípade prv uvedeného kultovo-výzdobného motívu, prezrádzajúceho v podstate monotcistický charakter indoeurópskeho kultu, so zjednocujúcimi prejavmi v dobe bronzovej dalo uvažovať o eventuálnom ovplyvnení z juhu, rozhodne na južnú peloponézsku východiskovú oblasť poukazuje nález malej hlinenej pokrývky (tab. VII:

Deckel			
	1	2	3
a			
b			
c			
Anz. ▶	7	10	6

Obr. 8 Varianty hlinených pokrývk v Kastanase. Podľa A. Hochstetterovej

1), ktorú považujeme za variant analogických výrobkov v Kastanase (Hochstetter 1984, 168n, obr. 145; obr. 8 – tu). Jej výskyt, hoci je zatiaľ ojedinelý, v doterajšom karpatskom materiáli svedčí nepriamo o otvorení ciest predchádzajúcim postupom veľkej časti čakanského ľudu na juhu. Úzke spojenie velatickej kultúry s východom a juhom prispelo k postaveniu velatickej kultúry v rámci východoeurópskeho vývoja, čo vystihla v súvisе s procesom vzniku jednotnej náplne (Unifizierung) popolnicových polí o. i. M. Novotná (1991, 58). Podobný význam mala predtým kultúra čakanská, ktorej ľud ako celok neprišiel zo Zadunajska, ako sa domnieva spomenutá autorka (Novotná 1991, 53), ale jeho kultúra vyrástla miestami na domácom základe (pre predčakanský horizont, časovo paralelný čiastočne so stupňom Blučina-Kopčany, sú v sídliskovej keramike zreteľne zastúpené neskoromohylové prvky).

Na zastúpenie výrazne cudzieho keramického tvaru poukazuje fragment – výčnelok z tvarovo nezameniteľnej gávskej vazy typu A, typologicky oddelenej už dávnejšie od príbuznej formy s nôžkou (typ B). Nádoby sa rozpoznali v základnej práci v somotorskom sídliskovom materiáli (Paulík 1968, 3n), ktorý poskytol tiež k plnšiemu rozpoznaní náplne gávskej kultúry a jej mladšieho somotorského typu nielen na východnom Slovensku, ale stal sa základom k vystihnútiu príbuzného vývoja takmer vo všetkých okolitých a vzdialenejších oblastiach (Maďarsko, Poľsko, Rumunsko, Ukrajina a Bulharsko). Vzdialenejší výskyt oboch základných typov dokladajú mladobronzové nálezy v Taliansku. Dávajú sa do súvisu najmä s druhou vlnou tzv. veľkého sťahovania národov, pred ktorou dochádzalo na východiskových priestoroch k intenzívnym kontaktom rôzneho charakteru tejto, v stredoeurópskom rámci už včasodejinnej udalosti. V časovo zhodnom sedmohradskom materiáli sa v súlade s uvedeným stavom v gávskom prostredí objavili velatické keramické výrobky, pričom zjednocovací proces oboch etník (ľud velatickej a gávskej kultúry) najvý-

raznejšie dokladá náplň kultúrne zmiešanej alföldskej skupiny Csorva. Pokiaľ ide o analogické výrobky, do predmetnej skupiny keramiky sa dajú zaradiť aj niektoré ďalšie nálezy z rôznych lokalít; na Pohanskej patrí medzi ne aj fragment z menšej amfory (tab. V: 11). Problematika gávkeho ovplyvnenia západokarpatskej oblasti velatickej kultúry si vyžaduje samostatné spracovanie.

Gávka amfóra typu A na našej lokalite nie je ojedinelým, čo i neúplným nálezom východokarpatského charakteru. Už prv sa poukázalo na dno z misky s plastickým vnútorným polykvetom s jednoznačným významom v súvekom kulte (Paulík 2001, 9, obr. 27: 10; tab. VII: 10 – tu) ktorý má jednoduchú predlohu už v stredobronzovom mohylovom materiáli (Bartík 2004, obr. 11: 7) a dopĺňa, zrejme z kultovej stránky, zjednocujúci proces pred spoločným náporom oboch etník na Peloponézsky a Apeninský polostrov. V doterajšom čakanskom, resp. starovelatickom materiáli sa ako gávsky výzdobný prvok rozpoznal najmä girlandovitý motív na vydutých nádob, či už u nás alebo v Maďarsku. Sama gávka amfóra (typ B) sa potom opäť objavuje na juhozápadnom Slovensku v náplni mladobronzovo – včasnohalštatskej keramiky typu Mezőcsát.

To, čo sa v uvedenom poňatí odráža na keramickej tvorbe sa nepochybne výrazne presadilo aj v bronzovej industrii (kultové výrobky, bojovnícky výstroj a výzbroj). Táto problematika sa už vymyká z rámca našej práce.

Vzájomné prepojenie západo- a výchokarpatského kultúrneho vývoja s kultovým pozadím nadväzuje z mnohých stránok na predchádzajúci stav v staršej dobe bronzovej, keď na severe Karpatskej kotliny sa v rámci maďarovskej kultúry objavili pospolu aj viaceré otomansko-füzesabonyské keramicke výrobky (Veselé – Točík 1964, obr. 24). Pokiaľ ide o typický tvarovo a svojou výzdobou vyhranení výrobok – džbánok so šikmým kanelovaním vydutia, vystihla spojitosti oboch kultúrnych teritórií Z. Benkovský-Pivovarová (2004, 41). Značný význam však treba v tomto smere pripísať nálezu hlinenej ľudskej plastiky z Vištuku (Bartík – Štrbík 1990, 32, obr. 3: 2a-c; Paulík 2003, obr. 3: 3), ktorá, hoci neúplná dokladá prinajmenej príbuznosť oboch teritórií v zmysle pôvodného kultového základu severozápado – a severovýchodnej časti Karpatskej kotliny. Napriek pochopiteľným lokálnym rozdielom aj v rámci kultov samotných kultúr, pretrvávajúca duchovná spätosť prispela rozhodne ku velaticko-gávskemu zjednoteniu pred spomenutými náporami do vzdialenejších krajov, v ktorých sa – v nových podmienkach a odlišným spôsobom realizoval iba dávny kultúrno kryštalizačný proces v dvoch vetvách karpatského epišnúrového komplexu (vznik füzesabonysko-otomanskej a maďarovskej kultúry).

K úlomkom keramiky patria aj fragmenty hlinených krúžkov s nejednotnými názormi na ich použitie (tab. VII: 8, 9). Na Pohanskej ide o pomerne početné zastúpenie tohto druhu – domnievame sa – militárií: časť krúžkov tvorila súčasť svojráznych prakov, čím sa i z tejto stránky dokladá v pomere k situácii v čakanskej kultúre (kamenné a hlinené guľky) detailne odlišný spôsob vo vyhranenej oblasti bojovníctva (Paulík 1976, tab. LXVIII: 1–11). Doklady o tomto variante prakov sú na juhu Peloponézskeho polostrova v geometrickom maliarskom umení na keramike a pokiaľ sa analogické krúžky vyskytli v severnejších regiónoch, napríklad v knovízskej kultúre, predstavujú v nich ovplyvnenie vývoja z militantnej stránky.

5. Záver

Dielčie výsledky rozboru L. Zacharom získaného velatického materiálu (výskum v roku 1990), vrátane jeho doplnenia staršími nálezmi (výskumy v rokoch 1968 – 1971), predstavujú

vo svojom súhrne značne kompletnejší obraz velatického osídlenia lokality. Ukázalo sa, že podobne, ako na niektorých iných lokalitách, čo i s odlišným neskorším vývojom (Studeníková – Paulík 1983), aj na Pohanskej existovali staršie protočakansko-starovelatické a čakanské fázy, ktoré však celkové neskoršie sídliskové pomery nedovolili výraznejšie osvetliť. Vzniklo tu neskôr keltské oppidum, bolo tu slovanské osídlenie a v novoveku sa využila poloha lokality pravdepodobne aj pri obličaní povedľa a nižšie postaveného Plaveckého hradu. Novoobjavený keramický materiál opätovne potvrdil, že ťažisko osídlenia bolo v mladšej dobe bronzovej (HA1 – HA2), pričom zánik hradiska (odchod velatického ľudu) je v súlade s dávnejším predpokladom o jeho dobrovoľnom opustení v súvisi s druhou vlnou tzv. posledného veľkého sťahovania Indoeurópanov (prelom stupňov HA2/HB1). Nedostatok nálezcov podolskej kultúry (typ Stieffried) to opätovne a tým azda jednoznačne dokazuje.

Velatická keramika v práci sa dala iba všeobecne charakterizovať, zato sa mohlo vyzdvihnúť niekoľko nálezov zvláštného rázu, ktoré jednak osvetlili medzikultúrne susedské vzťahy, odrážajúce v tomto vývojovom úseku najskôr spojenectvo východokarpatských gávskych a domácich bojových kmeňov pred zjednotenými nápmi najmä na Apeninský polostrov, jednak poukázali na výtvarné prejavy, späté v podstate s jednotným indoeurópskym kultom (Kastanas). Zánik velatického hradiska svojráznym spôsobom ilustruje na lokalite pracovná jama z okolia taviacej pece (obj. 1/90). V jej náplni sa vyníma u nás predbežne unikátny nález: mazanícový miskovitý artefakt, zhotovený s cieľom bronzových, pokiaľ ide o váhu azda vopred stanovených lúp. Ako tento nález, tak i keramika v objekte svedčia o jeho úmyselnom zničení. Paralely k opusteniu autochtónnych sídlisk predstavujú aj spomenuté ďalšie moravské a maďarské lokality, pričom deštrukčná činnosť mala nepochybne kultové zázemie a súvisela s odchodom značnej časti obyvateľstva. Aj k všeobecnému „medzinárodnému“ charakteru bronziarstva sa v objekte našiel doklad: k menšej hrncovitej nádobe sa zistila územne vzdialená analógia až v južnom Sasku (Billerbeck).

Po sprístupnení mladobronzového materiálu z výskumu v roku 1990 sa môže iba zosilniť presvedčenie, že plánované komplexné, žiaľ, neuskutočnené preskúmanie lokality kolegom L. Zacharom by bolo veľkým prínosom nielen pre bližšie osvetlenie keltského oppida na Pohanskej, ale aj pre zložité kultúrne pomery v mladšej dobe bronzovej na juhozápadnom Slovensku.

LITERATÚRA

- BARTÍK, J. – ŠTRBÍK, J. 1990: Prieskum v povodí Vištuckého potoka a Gidry. AVANS v roku 1988, s. 32–34. Nitra.
- BARTÍK, J. 1992: Belege über Metallgußtätigkeit aus der mittleren Bronzezeit in Báhoň. Zbor. SNM 86, Arch. 2, s. 21–4.
- BARTÍK, J. 1996: Sídlisko stredodunajskej mohylovej kultúry vo Veselom. Slov. Arch. 44, s. 189–252.
- BARTÍK, J. 2000: Počiatky stredodunajskej mohylovej kultúry na Slovensku, Zbor. SNM 94, Arch. 10, s. 11–27.
- BARTÍK, J. 2003: Sídlisko zo strednej doby bronzovej v Bratislave-Rusovciach. Zbor. SNM 97, Arch. 13, s. 5–30.
- BARTÍK, J. 2004: Ku kolovým stavbám strednej a mladšej doby bronzovej na západnom Slovensku. Štud. Zvesti AÚ SAV 36, s.75–91.
- BARTÍK, J. – HAJNALOVÁ, M. 2004: Hromadný nález keramiky z Lozorna. Zbor. SNM 98, Arch. 14, s. 9–36.

- BÁTORA, J. 2002: Contribution to the problem of „craftsmen“ graves at the End of Aeneolithic and in the Early Bronze Age in Central, Western and Eastern Europe. *Slov. Arch.* 50, s. 179–228.
- BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ, Z. – MAURER, H. 1980: Ein Grab der älteren Urnenfelderkultur aus Stranng, p. B. Horn, Niederösterreich. In.: *Unsere Heimat* 51, s. 149–154. Wien.
- BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ, Z. 2004: Krčiazok otomansko-fúzesabonyského komplexu zo Želiezoviec. *Zborník na počesť Dariny Bialekovej*, s. 41–42. Nitra.
- BLAŽEK, – HRNÉ, M. – SMEJTEK, L. 1998: Die bronzezeitlichen Gussformen in Nordwestböhmen. Most.
- COBLENZ, W. 1982: Brozebeschaffung und –Verarbeitung während der Aunjetitzer und Lausitzer Kultur in Sachsen. *Arch. Polski* 27, s. 323–334.
- FURMÁNEK, V. 1982: Metalurgie bronzu v pilišské kultúre. *Arch. Polski* 27, s. 371–382.
- HOCHSTETTER, A. 1984: Kastanas. *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa*, Band 3–4.
- HONTI, Sz. 1993: Angaben zur Geschichte der Urnenfelder-Kultur in Südwest-Transdanubien. *Actes du XIe Congres International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques* 3. Bratislava, s. 147–155.
- JANÁK, V. 1982: Pozůstatky řemeselné výroby z doby halštatské v Radslavicích, okr. Vyškov, ČSSR. *Arch. Polski* 27, s. 395–415.
- JÍRA, J. A. 1899: Výzkum Společnosti přátel starožitností českých v Praze v r. 1897 – 1898. *Čas. Společnosti přátel starožitností českých*, roč. VII, č. 2 a 3, s. 1–16.
- JOCKENHÖVEL, A. 1982: Zeugnisse der primären Metallurgie in Gräbern der Bronze- und Alteisenzeit Mitteleuropas. *Archeologia Polski* 27, s. 293–301.
- KALICZ, N. 1968: Die Frühbronzezeit in Nordost-Ungarn. Budapest.
- KARO, G. 1930: Die Schachtgräber von Mykenä. Mnichov.
- KAZDOVÁ, E. 1982: Záchraný výskum v Prosiměřicích, okres Znojmo. *Sborník Prací Fil. Fak. Brno*, E 27, s. 117–130.
- KOVÁCS, T. 1981: Zur Problematik der Entstehung der Hügelgräber in Ungarn. *Slov. Arch.* 29, s. 87–96.
- KŐSZEGI, F. 1988: A Dunántúl története a késő-bronzkorban Budapesten. Budapest.
- KUSTÁR, R. 2000: Spätbronzezeitliches Hügelgrab in Isztimér-Csőszpuszta. *Alba Regia* XXIX, s. 7–53.
- MOZSOLICS, A. 1973: Bronze und Goldfunde des Karpatenbeckens. Budapest.
- MOZSOLICS, A. 1984: Ein Beitrag zum Metallhandwerk der ungarischen Bronzezeit. *Ber.RGK* 65, s. 19–72.
- NEUGEBAUER, J. W. a kol. 1998/99: Zu Metall- und Keramikdepots der Bronzezeit aus dem Zentralraum Niederösterreichs. *Archäologie Österreich* 9/10, s. 5–45.
- NOVOTNÁ, M. 1982: Metalurgia medi a bronzu v dobe bronzovej na Slovensku. *Arch. Polski* 27, s. 359–369.
- NOVOTNÁ, M. 1991: Die Velaticer Phase in der Slowakei. *Archaeologia Interregionalis* XIII, s. 47–54. Varšava.
- PATAY, P. 1996: Die Bronzegefäße in Ungarn. *PBF* II/10, s. 58.
- PAULÍK, J. 1962: K problematike stredného Slovenska v mladšej dobe bronzovej. *Sborník ČSSA* 2, s. 113–119.
- PAULÍK, J. 1963: K problematike čakanskej kultúry v Karpatskej kotline. *Slov. Arch.* 11, s. 269–338.
- PAULÍK, J. 1968: K problematike východného Slovenska v mladšej dobe bronzovej. *Zbor. SNM* 62, *Hist.* 8, s. 3–38.
- PAULÍK, J. 1972: Velatická kultúra na Slovensku. In: *Zprávy Čs. společnosti archeologické při Čs. akademii věd*, roč. XIV, sešit 1-2, s. 1–28.
- PAULÍK, J. 1976: Keltské hradisko Pohanská v Plaveckom Podhradí. Bratislava.
- PAULÍK, J. 1984: Další výskum v Ipeškom Sokolci. *AVANS* roku 1983, s. 173–174.
- PAULÍK, J. 1992: Osada čakanskej kultúry v Dedinke. *Zbor. SNM* 86, *Arch.* 2, s. 45–66.
- PAULÍK, J. 1993: Bronzom kované dejiny. Bratislava.
- PAULÍK, J. 1996: Železný nůž z Marianky. *Zbor. SNM* 90, *Arch.* 6, s. 43–54.
- PAULÍK, J. 2001: Nález hlinenej vtáčej loďky v Dvorníkoch-Posádke. *Zborník SNM* 95, *Arch.* 11, s. 9–72.
- PAULÍK, J. 2003: K bojovníckemu výstroju z doby bronzovej v Karpatskej kotline. *Zborník FFUK* 24, *Musaica*, s. 15–35.

- PAULÍK, J. 2004: Trundholmské bronzové súsošie vo svetle nálezu devínskej plastiky „konselj hlavičky“. Einflüsse und Kontakte alteuropäischen Kulturen. Festschrift für Jozef Vladár zum 70. Geburtstag. Nitra, s. 385–399.
- PAULÍK, J. – TOMČÍKOVÁ, K. 2005: Ďalší hromadný nález železných predmetov v Plaveckom Podhradí. Slov. Arch. 53, s. 85–122.
- PLACHÁ, V. – FURMÁNEK, V. 1976: Nálezy stredodunajskej mohylovej kultúry na Devíne. Bratislava, Spisy Mest. Múzea 8-9, s. 55–69.
- PLACHÁ, V. – PAULÍK, J. 2000: Počiatky osídlenia devínskeho hradiska v mladšej dobe bronzovej. Slov. Arch. 48, s. 37–86.
- PLACHÁ, V. – PAULÍK, J. 2001: Bronziarstvo na devínskom hrade. Zbor. Mest. Múzea BRATISLAVA XIII, s. 45–56.
- PLACHÁ, V. – PAULÍK, J. 2002: Velatické opevnenie devínskeho hradiska. Časopis Múzeum XLVIII, s. 1–2. Bratislava.
- PLESL, E. – PLESLOVÁ-ŠTIKOVÁ, E. 1982: Die Anfänge der Metallurgie des Kupfers und der Bronze in Mitteleuropa und ihre Bedeutung für die ökonomisch-gesellschaftliche Entwicklung. Arch. Polski 27, s. 261–277.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1963: K poznání srarší fáze kultury středodunajských popelnicových polí – velatické kultury. Sborník ČSSA 3, s. 61–115. Brno.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1982a: Hospodářský a společenský život velatické osady v Lovčičkách. Pam. Arch. 73, s. 5–56.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1982b: Základy středodunajských popelnicových polí na Moravě. Studie AÚ ČSAV v Brne.
- SALAŠ, M 1997: Bronze- und Urnenfelderzeit. Studien zum Burgwall von Mikulčice 1, s. 147–247. Brno.
- SPROCKHOFF, E. v. 1963: Das Hügelgräberfeld von Schnega. Prähist. Zeitschr., Band XLI, s. 1–50.
- STUDENÍKOVÁ, E. – PAULÍK, J.: 1983: Osada z doby bronzovej v Pobedime. Bratislava.
- ŠABATOVÁ, K. 2004: Doklad kultu nebo výrobního zařízení? K počtě Vladimíru Podborskému. Brno, s. 307–315.
- TOČÍK, A. – PAULÍK, J. 1960: Výskum mohyly v Čake v rokoch 1950-51. Slov. Arch. 8, s. 59–124.
- TOČÍK, A. 1964: Befestigte bronzezeitliche Ansiedlung in Veselé. Štud. Zvesti AÚ SAV 12, s. 187–291.
- TOMČÍKOVÁ, K. – PAULÍK, J. 2004: Archeologický výskum na Pohanskej v Plaveckom Podhradí roku 1990. Zbor. SNM 98, Arch. 14, s. 43–66.
- VULPE, A. 1975: Die Äxte und Beile in Rumänien II. PBF 5. Mnichov.

ARCHÄOLOGISCHE FORSCHUNG AUF POHANSKÁ IN PLAVECKÉ PODHRADIE IM JAHRE 1990 – 2. TEIL

KATARÍNA TOMČÍKOVÁ – JOZEF PAULÍK

Die Autoren erschließen im Artikel den zweiten Teil vom Material gewonnen durch L. Zachar (Ausgrabung im Jahre 1990) auf dem keltischen Oppidum Pohanská in Plavecké Podhradie, neben der mittelalterlichen Plavecký Burg (Detrekő, Blasenstein). Der erste Teil wurde im Jahre 2004 veröffentlicht (Zborník SNM 98, Archeológia 14). Die neuen Funde ergänzen das Entwicklungsbild der Jungbronzezeit, als an dieser Fundstelle ein Velaticer befestigter Burgwall erbaut worden ist, der an der Wende der Stufen HA2/HB1 verlassen wurde (Typ Stillfried im Rahmen der Podolie-Kultur ist an der Fundstelle nicht belegt). Die Keramik ist nur von isoliert fragmentarischem Charakter (in keinem einzigen Fall konnte man aus den zusammenliegenden Scherben ein Gefäß rekonstruieren) und es hing mit dem Gesamtcharakter des Siedlungsuntergangs zusammen (absichtliche Vernich-

tung aller Belege der Sachkultur vor dem Wegzug der Bevölkerung während der zweiten Welle der großen indoeuropäischen „Völkerwanderung“). In der Arbeit wird auf analoge Situationen auch an anderen innenkarpatisch-mitteldanubischen Fundorten hingewiesen.

Als ein neues Erkenntnis erscheint die Tatsache, dass man im Material auch die ältere, Čakaer-Altvelaticer Stufe (Tab. I) deutlicher erfassen konnte, zu deren Erkennung seinerzeit die unpublizierten Parallelfunde aus älteren Grabungen an der Fundstelle (Tab. II) beigetragen haben. Ein eigenartiger Fundverband wurde auf Pohanská (Objekt 1/90; Abb. 1, Abb. 2) im Grabungsschnitt 4/90 freigelegt. Die Fundumstände bei dessen Abdeckung deuteten auf eine absichtliche, vermutlich rituelle Vernichtung hin, welche im Zusammenhang mit der erwähnten Verlassung der Fundstelle durch die Velaticer Bevölkerung stattgefunden hat. In der Nähe der Grubensohle befanden sich Fragmente einer Lehmbeiwurfschale, auf einer Seite mit dünner Schicht von angeschmolzenem Metall, die sich ursprünglich vielleicht im Lössuntergrund rund um den vermuteten Schmelzofen befand (Rekonstruktionsversuch siehe Abb. 3). Es handelt sich um ein Sondererzeugnis, ursprünglich sicherlich nicht vereinzelt, in welches man Bronzeschmelze (?) eingegossen hat um Luppen zu gewinnen. In der Objektfüllung fand man eine zweiseitige, absichtlich behaute Steingussform (Abb. 4), Fragment einer weiteren Gussform (Abb. 5: 2), zwei Bronzeadeln (Abb. 5: 1, 4), einen Arbeitsgeröll (Abb. 5: 5), wobei einige Keramikfunde aus der Nähe der Grubensohle zur Datierung des Fundverbands in die Stufe HA2 beigetragen haben (Tab. VIII). Die besterhaltene Keramikform repräsentiert der zweihenklige Topf (Tab. VIII: 1, 1a-c; Abb. 6), hinsichtlich der Verzierung sowohl mit älteren innenkarpatischen und mitteldanubischen als auch zeitgenössischen, räumlich entfernten Analogien in Untersachsen (Billerbeck – Abb. 7A), die zusammen mit der Amphora (Abb. 7B) eine gegenseitige Verknüpfung des Bronzehandwerks auf einem großen Territorium bezeugen und vielleicht auch auf wandernde Handwerker hindeuten. Auch in der ziemlich fragmentarischen Velaticer Keramik (Tab. III–VI) konnte man einige Erzeugnisse erkennen, die in der Arbeit eingehender bewertet werden. Als Ganze hat die Velaticer Keramik ihre nahe Parallelen jenseits des March-Flusses (Mikulčice), was die frühere Annahme über eine identische Entwicklung in der älteren Urnenfelderzeit bestätigt.

Zu den Funden von vermutlich kultischem Charakter gehört ein tassenförmiges Gefäß mit Zickzack-Verzierung der Mündung (Tab. VII: 4), die ihre Verzierungsvorlagen in den innenkarpatischen und umliegenden Kulturen findet und deren zeitgleiche Analogien auch in der Siedlung in Kastanas erschienen.

Mit dem südlichen mazedonischen Raum ist der Velaticer Burgwall auf Pohanská auch durch weiteren Fund verbindet: einen kleinen Tondeckel (Tab. VII: 1), der eine Variante innerhalb dieser Erzeugnisart an der Fundstelle Kastanas repräsentiert (Abb. 8). In der Velaticer Kultur verbindet dieses Artefakt vielleicht ebenfalls aus kultischer Sicht das Mitteldonauegebiet mit südlicheren Regionen.

Schon die mehr bekannte Velaticer Keramik in rumänischem Siebenbürgen deutet auf eine Seite der Velaticer-Gavaer Kulturvereinigung im Laufe der Stufe HA auf. Diese Tatsache wird in gegenseitiger Richtung durch die Erzeugnisse und Einflüsse der Gavaer Kultur im Westteil des Karpatenbeckens erfasst. Dazu gehören auch eine Knubbe von typischer Gava-Amphora (Tab. VII: 7) und eine Schale mit innerem plastischem Polyquetrum (Tab. VII: 10). Obwohl dieses Motiv seine Vorlagen auch in der Verzierungsskala der Keramik in der Hügelgräberkultur findet, in solch einer Darstellung verbinden wir es mit dem ostkarpatischen Bereich. Was die Tonringe betrifft (Tab. VII: 8, 9), manche davon bildeten

in der Velaticer Kultur einen Bestandteil der Schleudern. Es ist ein Unterschied zu der Čaka-Kultur, wo man Schleudern mit Kugeln benutzt hatte.

Nach der Erschließung des jungbronzezeitlichen Materials aus der Grabung im Jahre 1990 stärkt sich nur die Überzeugung, dass die geplante komplexe, leider nicht realisierte Erforschung der Fundstelle durch den Kollegen L. Zachar ein großer Beitrag wäre, nicht nur für eine nähere Erleuchtung des keltischen Oppidums auf Pohanská, sondern auch für die komplizierten Kulturverhältnisse während der Jungbronzezeit in der Südwestslowakei.

*PhDr. Katarína Tomčíková, Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Žižkova 12,
810 06 Bratislava, P.O.BOX 13
archeolog@snm.sk
PhDr. Jozef Paulík, CSc., Adámiho 26, 841 05 Bratislava 4*